

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ERKEN ÇOCUKLUKTA ÖZEL EĞİTİM BİLİM DALI

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE
YAŞAM KALİTELERİ EBEVEYNLIK STRESİ VE EVLİLİK
YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZEYNEP ÇAM

HAZİRAN 2021

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ERKEN ÇOCUKLUKTA ÖZEL EĞİTİM BİLİM DALI

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE
YAŞAM KALİTELERİ EBEVEYNLIK STRESİ VE EVLİLİK
YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZEYNEP ÇAM

DANIŞMAN

PROF. DR. HALİL İBRAHİM SAĞLAM

HAZİRAN 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İMZA

Zeynep ÇAM

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM

İMZA SAYFASI

Zeynep ÇAM tarafından hazırlanan ‘Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kaliteleri Ebeveynlik Stresi Ve Evlilik Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Özel Eğitim Anabilim Dalı/ Erken Çocuklukta Özel Eğitim Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM

.....

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Yeşim GÜLEÇ ASLAN

.....

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ŞENGÜL ERDEM

.....

İstanbul Medipol Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 22/ 06/ 2021

ÖNSÖZ

Aile kurmak ve çocuk sahibi olmak toplumda her zaman çok önemsenen bir konudur. Bir çocuk sahibi olmak ve onun bakımını üstlenmek emek isteyen bir konuyken özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak her zaman daha büyük bir emek gerektiren bir konu olmuştur. Bu konuda annelerin verdiği emekler ve yaptığı fedakârlıklar ise hiç şüphesiz çok büyüktür. Özel gereksinimli çocukların anneleri bu büyük sorumluluğun altında bazen ne yapacağını bilemeyip strese girmekte ve bu stres onların aile yaşam kalitesini ve evlilik yaşam doyumunu etkilemektedir. Ailelerin evlilik yaşam doyumunu ve aile yaşam kalitesinin artırılması yönünde adımlar atılması önemsenmesi gereken bir durumdur. Bunların düzeyi arttığında ise daha mutlu anneler, aileler ve çocuklar toplumda var olacaktır.

Tez çalışması sürecinde her daim desteğini gördüğüm, destekleriyle beni cesaretlendiren ve her zaman ulaşılabilir olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM'a; yüksek lisans ders dönemi boyunca ders aldığım, derslerinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Yeşim GÜLEÇ ASLAN'a, Doç. Dr. Özcan Erkan AKGÜN'e, Dr. Öğr. Üyesi Emine AYYILDIZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Ertan GÖRGÜ'ye, Dr. Öğr. Üyesi Nihan ŞAHİNKAYA'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca tez jürimde bulunup değerli önerileriyle katkı sağlayan Dr. Öğretim Üyesi Hatice ŞENGÜL ERDEM'e çok teşekkür ederim. Tez konumun belirlenmesinde bana yol gösteren Arş. Gör. Dr. Hande ARSLAN ÇİFTÇİ'ye müteşekkirim. Tezimin analizlerinde desteklerinden çok yararlandığım değerli hocalarım Doç. Dr. Eyüp ÇELİK'e, Dr. Öğr. Üyesi Işıl TEKİN'e ve canım arkadaşım Kübra DOMBAK'a yürekten teşekkür ederim.

Hem çalışıp hem yüksek lisans yapmama imkân sağlayan, tüm bilimsel çalışmalarımı destekleyen Ferruh KALEDİBİ ve Şehnaz KALEDİBİ'ne, Özel Sevgi Çiçeği Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin tüm çalışanlarına, ayrıca veri toplamamda büyük emeği olan değerli zümrem Başak KALEDİBİ'ne, ölçeklerini kullanmama izin veren değerli hocalarıma, araştırmaya gönüllü olarak katılan sevgili annelere, kaynaklarından yararlandığım kaynak sahiplerine çok teşekkür ederim.

Bu zorlu yolculukta beni her zaman dinleyen, destek olan, cesaretlendiren ve hiçbir zaman yardımını esirgemeyen canım arkadaşlarım Gülşah ÖZYURT, Buket TAN, Aslı AVCIL, Sedanur BULAMA, Melek KAYA'ya çok teşekkür ederim.

Ayrıca beni bu günlere getiren, her zaman okumamı destekleyen, başarabileceğim konusunda bana sonsuz güven veren ve fedakârlıklarıyla bugünlere erişmeme büyük katkı sağlayan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE YAŞAM KALİTELERİ EBEVEYNLIK STRESİ VE EVLİLİK YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Çam, Zeynep

Yüksek Lisans Tezi, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Erken Çocuklukta Özel Eğitim
Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim Sağlam

Haziran, 2021. viii+114 Sayfa.

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kaliteleri, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama ile yapılan çalışmada veriler; “Kişisel Bilgi Formu”, “Beach Center Aile Yaşam Kalitesi”, “Anne Baba Stres” ve “Evlilik Yaşam Doyumu” araçlarıyla elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinin Adapazarı ve Erenler ilçelerindeki rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören 0-8 yaş arası 212 özel gereksinimli çocuğun annesi oluşturmaktadır. Elde edilen veriler Korelasyon ve Regresyon Analizi, bağımsız örneklem t-testi, Welch testi, Kruskal Wallis H testi ve tek yönlü Varyans Analizi ile incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler Korelasyon Analizi ile belirlenmiştir. Korelasyon Analizi sonucu bağımlı değişken ile ilişkili olduğu tespit edilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı ise Regresyon Analizi ile incelenmiştir. Ayrıca, demografik değişkenlere göre bağımlı değişkenin farklılaşıp farklılaşmadığı da bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü Varyans Analizi, Kruskal Wallis H testi ve Welch testi ile incelenmiştir.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumu ile ebeveynlik stres düzeyi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki, evlilik yaşam doyumu ile aile yaşam kalitesi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki, aile yaşam kalitesi ile ebeveynlik stresi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu, annelerin aile yaşam kalitesinin çalışma durumlarına göre çalışan annelerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına, eğitim düzeyine, çocuk sayısına, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin ebeveynlik stresinin eğitim düzeylerine göre üniversite mezunu annelerle ortaokul ve lise mezunu annelerin karşılaştırılmasında üniversite mezunu annelerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Üniversite mezunu annelerin ebeveynlik stres düzeyleri, ortaokul ve lise mezunu annelerden yüksek bulunmuştur. Annelerin ebeveynlik stresinin annelerin yaşına, çocuk sayısına, çalışma durumuna, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin evlilik yaşam doyumunun annelerin yaşlarına göre 20-29 yaş aralığındakilerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin eğitim düzeyine, çocuk sayısına, çalışma durumuna, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre manidar bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve yeni araştırmalar için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Gereksinim, Aile Yaşam Kalitesi, Ebeveynlik Stresi, Evlilik Yaşam Doyumu.

ABSTRACT

ANALYZING THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE FAMILY QUALITY OF LIFE PARENTAL STRESS AND MARITAL SATISFACTION OF MOTHERS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Çam, Zeynep

MA Thesis, The Department of Special Education, Special Education in Early
Childhood Program

Supervisor: Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM

June, 2021. viii+114 Pages.

This study was conducted to analyze the relationships between family quality of life, parental stress, and marital satisfaction of mothers of children with special needs. In the research conducted with relational survey model, one of the quantitative research methods, the data were collected through “Personal Information Form”, “Beach Center Family Quality of Life Scale”, “Parental Stress Scale” and “Marital Satisfaction Scale”. The study group of the research included the mothers of 212 children with special needs between the ages of 0-8 attending the rehabilitation centers in Adapazarı and Erenler districts of Sakarya in the academic year of 2020-2021. The data obtained were analyzed by correlation and regression analysis, independent sample t-test, Welch’s test, Kruskal-Wallis H test and one-way analysis of variance (one-way ANOVA). Relationships between variables were determined by correlation analysis. Whether the independent variables that were found to be related to the dependent variable predicted the dependent variable significantly or not was examined by regression analysis. In addition, independent sample t-test, one-way ANOVA,

Kruskal-Wallis H test and Welch's test were used to analyze whether the dependent variable significantly differed in terms of demographic variables.

In the study, it was concluded that there was a significant negative relationship between marital satisfaction and parental stress level of mothers, a significant positive relationship between marital satisfaction and family quality of life of mothers, and a significant negative relationship between family quality of life and parental stress of mothers of children with special needs and that in terms of mothers' employment status, their family quality of life significantly differed in favor of working mothers. It was also found that the family quality of life of the mothers did not significantly differ in terms of the mothers' age, level of education, the number of children, the duration of marriage, and the age, the type of special needs and birth order of their children with special needs. When the parental stress of mothers with a university degree was compared with those of mothers with a secondary and high school degree, it was found that the parental stress significantly differed in terms of education level of mothers in favor of mothers with a university degree. The stress levels of mothers with a university degree were found to be higher than those of mothers with a secondary and high school degree. It was concluded that the parental stress of the mothers did not significantly differ in terms of the mothers' age, employment status, the number of children, the duration of marriage, and the age, the type of special needs and birth order of their children with special needs. It was found that the marital satisfaction of the mothers significantly differed in terms of the age of the mothers in favor of those between the ages of 20-29. It was also concluded that marital satisfaction of the mothers did not significantly differ in terms of the mothers' level of education, employment status, the number of children, the duration of marriage, and the age, the type of special needs and birth order of their children with special needs. The obtained findings were discussed in the light of the literature and suggestions for new research were put forward.

Key Words: Special Needs, Family Quality of Life, Parental Stress, Marital Satisfaction

İÇİNDEKİLER

Bildirim.....	i
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası.....	ii
Önsöz.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar Listesi.....	vii
Şekiller Listesi.....	viii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1 PROBLEM CÜMLESİ.....	5
1.2 ALT PROBLEMLER.....	5
1.3 GEREKÇE VE ÖNEM	6
1.4 VARSAYIMLAR.....	6
1.5 SINIRLILIKLAR	7
1.6.TANIMLAR.....	7
1.6 SİMGELER VE KISALTMALAR.....	7
BÖLÜM II.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1.ÖZEL GEREKSİNİM	8
2.1.1.Özel Gereksinim Tanımı.....	8
2.1.2.Özel Gereksinim Durumunun Nedenleri	9
2.1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Ebeveynleri.....	9
2.2. YAŞAM KALİTESİ.....	10
2.2.1 Yaşam Kalitesi Tanımı	10
2.2.2. Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler.....	11

2.2.3 Aile Yaşam Kalitesi Tanımı	12
2.2.4 Aile Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler	13
2.2.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yaşam Kalitesi	14
2.3. STRES	15
2.3.1. Stres Tanımı	15
2.3.2. Stresi Etkileyen Faktörler	16
2.3.3 Ebeveynlik Stresi	17
2.3.4 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Ebeveynlik Stresi.....	18
2.4. YAŞAM DOYUMU.....	19
2.4.1. Yaşam Doyumu Tanımı.....	19
2.4.2. Yaşam Doyumunu Etkileyen Faktörler	20
2.4.3. Evlilik Yaşam Doyumu	21
2.4.4. Evlilik Yaşam Doyumunu Etkileyen Faktörler	21
2.4.5 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Evlilik Yaşam Doyumu	22
2.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	23
2.5.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Aile Yaşam Kalitesi İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	23
2.5.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ebeveynlik Stresi İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	27
2.5.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Evlilik Yaşam Doyumu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	32
BÖLÜM III	36
YÖNTEM.....	36
3.1 ARAŞTIRMA MODELİ	36
3.2 ARAŞTIRMA GRUBU	36
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	41
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu.....	41

3.3.2 Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği.....	41
3.3.3 Anne Baba Stres Ölçeği.....	42
3.3.4 Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği.....	42
3.4 VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	42
BÖLÜM IV	44
BULGULAR.....	44
4.1. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE YAŞAM KALİTESİ, EBEVEYNLİK STRESİ VE EVLİLİK YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	44
4.2 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE YAŞAM KALİTESİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	47
4.2.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Yaşına Göre İncelenmesi	47
4.2.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	48
4.2.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi.....	50
4.2.4 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi	51
4.2.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Süresine Göre İncelenmesi	51
4.2.6 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi.....	53
4.2.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Özel Gereksinimli Çocuk Yaşına Göre İncelenmesi.....	54
4.2.8 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi	55

4.3 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EBEVEYNLİK STRESİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	56
4.3.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Yaşına Göre İncelenmesi	56
4.3.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi.....	57
4.3.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi.....	60
4.3.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi	61
4.3.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Evlilik Süresine Göre İncelenmesi	61
4.3.6. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi	62
4.3.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına Göre İncelenmesi.....	63
4.3.8. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi.....	65
4.4 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EVLİLİK YAŞAM DOYUMUNUN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	66
4.4.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Yaşına Göre İncelenmesi	66
4.4.2. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	69
4.4.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi	70

4.4.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi	71
4.4.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Evlilik Süresine Göre İncelenmesi	71
4.4.6. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumlarının Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi	72
4.4.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına Göre İncelenmesi	74
4.4.8. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi	75
BÖLÜM V	77
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
5.1. TARTIŞMA.....	77
5.1.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesi, Ebeveynlik Stresi ve Evlilik Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Tartışılması	77
5.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması.....	78
5.1.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması.....	80
5.1.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması.....	82
5.2. SONUÇLAR	84
5.3. ÖNERİLER	85
5.3.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	85
5.3.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	85
KAYNAKÇA	
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Annelerin Yaşına Göre Dağılımı	37
Tablo 2. Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	37
Tablo 3. Annelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı	38
Tablo 4. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Dağılımı	38
Tablo 5. Annelerin Evlilik Süresine Göre Dağılımı.....	39
Tablo 6. Özel Gereksinimli Çocuğunun Doğum Sırasına Göre Dağılımı	39
Tablo 7. Özel Gereksinimli Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı.....	40
Tablo 8. Çocukların Özel Gereksinim Durumuna Göre Dağılımı	40
Tablo 9. Betimsel İstatistik ve Pearson Korelasyon Analizi Sonucu.....	45
Tablo 10. Ebeveynlik Stres Düzeyi ve Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Yaşam Doyumunu Yordama Düzeyine Yönelik Regresyon Analizi Varsayımlarına İlişkin Bulgular.....	46
Tablo 11. Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular.....	47
Tablo 12. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşlarına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	48
Tablo 13. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Yaşına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi Sonucu	48
Tablo 14. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	49
Tablo 15. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi Sonucu.....	49
Tablo 16. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	50
Tablo 17. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonucu.....	50
Tablo 18. Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	51
Tablo 19. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	52

Tablo 20. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Süresine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonucu.....	52
Tablo 21. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	53
Tablo 22. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Doğum Sırasına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi Sonucu	53
Tablo 23. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuğun Yaşına İlişkin İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	54
Tablo 24. Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	54
Tablo 25. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	55
Tablo 26. Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	55
Tablo 27. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	56
Tablo 28. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	57
Tablo 29. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	57
Tablo 30. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	58
Tablo 31. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin LSD Testi Sonuçları.....	59
Tablo 32. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	60
Tablo 33. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuk Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	60
Tablo 34. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	61
Tablo 35. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	62

Tablo 36. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Evlilik Süresine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	62
Tablo 37. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	63
Tablo 38. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırası Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları ...	63
Tablo 39. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	64
Tablo 40. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	64
Tablo 41. Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	65
Tablo 42. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Özel Gereksinim Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu.....	65
Tablo 43. Annelerin Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	66
Tablo 44. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumlarının Anne Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	67
Tablo 45. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin LSD Testi Sonuçları.....	68
Tablo 46. Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	69
Tablo 47. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Eğitim Düzeyi Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	69
Tablo 48. Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	70
Tablo 49. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumu Düzeylerinin Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	70
Tablo 50. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	71
Tablo 51. Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	72
Tablo 52. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumu Düzeylerinin Evlilik Süresi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis Sonuçları ..	72

Tablo 53. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	73
Tablo 54. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Doğum Sırasına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	73
Tablo 55. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	74
Tablo 56. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	74
Tablo 57. Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	75
Tablo 58. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Aşama Modeli.....	2
Şekil 2. Normal Dağılım Grafiği.....	46
Şekil 3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Ebeveynlik Stresi Puan Ortalamaları	58
Şekil 4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşına Göre Evlilik Yaşam Doyum Düzeyleri.....	67

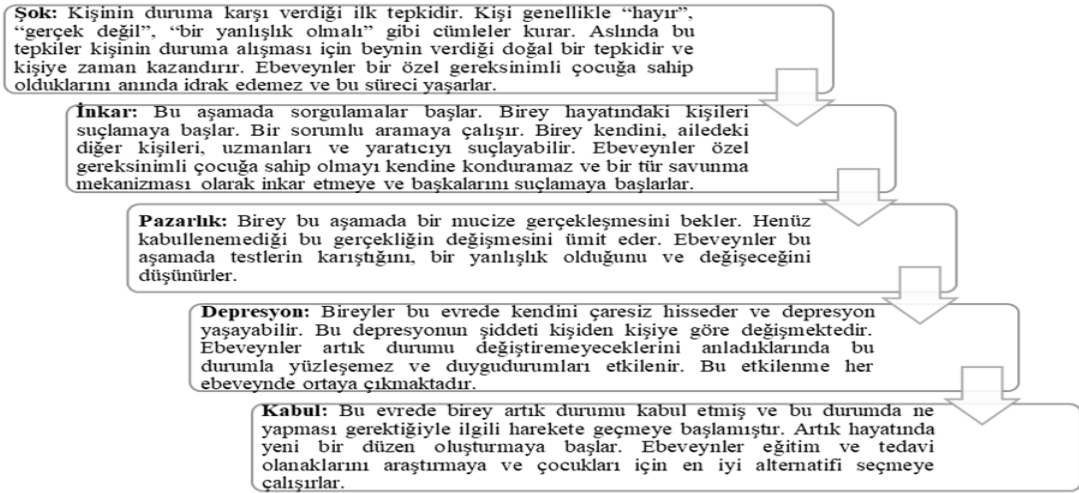

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan, toplum içinde doğan, büyüyen ve hayatını sürdürmek zorunda olan sosyal bir varlık olarak varlığı, ailenin varlığına bağlıdır (Öztürk, 1987). Aile; anne, baba ve çocuklardan oluşan, toplumun en küçük yapı taşıdır. Toplumun en küçük birimi olan aile, çocuğun etkileşime girdiği, birçok şeyi gözlemlediği, taklit ederek öğrendiği, hayat hikâyesinin ve karakterinin şekillenmeye başladığı yerdir (Sağlam, 2014). Aile olan iki insan ise zaman içinde çocuk sahibi olma ve neslini devam ettirme isteği duyar. Çocuk sahibi olmak bireylerin hayatlarındaki en önemli arzularından biridir (Şendil, Kaya-Balkan, 2005).

Normal şartlarda eşlerin çocuk sahibi olmak suretiyle anne, babalık duygusunu tatmak istedikleri, bununla ilgili çeşitli hayaller kurdukları bilinmektedir. Arzu edilmesine rağmen çocuk sahibi olunamaması ya da özel gereksinimli bir çocuk sahibi olunması durumlarında ebeveynleri bazı zorlu süreçlerin beklemesi söz konusu olabilmektedir. Ebeveynlerin özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduklarında verdikleri tepkiler engelin türü, çocuğun cinsiyeti, ailenin ekonomik durumu, inanç düzeyi ve çevrenin tepkisine göre değişiklik göstermektedir (Bailey ve Powell, 2005). Bu tepkiler farklı modellerle açıklanmaktadır (Ardıç, 2012; Kaner, 2009). Bunlardan en çok bilineni “Aşama Modeli”dir. Bu gerçekleştiğinde ise bireyler yasin beş evresinden geçtikleri ileri sürülmektedir (Gören, 2016; Moses, 1987).

Şekil 1. Aşama Modeli

Bireylerin ölümle başa çıkmada yaşadıkları süreçler de bu modelle açıklanmıştır. Aynı süreçlerin bireyler özel gereksinimli çocuğa sahip olduğu zaman da yaşandığı belirtilmektedir (Gören, 2016; Moses, 1987). Bu yas ise bireylerin hayallerindeki çocuğu kaybetmelerinden kaynaklıdır. Şekil 1’de de görüldüğü gibi şok, inkâr, pazarlık, depresyon ve kabul olmak üzere beş aşamalı bu sürece “Aşama Modeli” ismi verilmektedir (Kübler-Ross, 1997; Türkan, 2017). Kimi ebeveynlerin ise kabul sürecine hiçbir zaman geçemedikleri bilinmektedir.

Ebeveynlerin geçtiği süreçleri açıklayan diğer modellerden biri de “Sürekli Üzüntü Modeli”dir (Dale, 1996; Kaner, 2009). Bu modelde ebeveynler sürekli üzüntü yaşamaktadır. Uyum sürecini bu şekilde geçirirler ve patolojik bir durum değildir. Sadece üzülüp bir kenara çekilen değil aynı zamanda çocukları için çabalayan ebeveynler olabilir. “Kişisel Yapılanma Modeli”nde ise ebeveynlerin beklentileri ölçüsünde tepkilerinin ölçüsünü belirlediği düşünülmektedir. Ebeveyn, çocuğu doğmadan önce hayaller kurar ve doğan çocuk bunu karşılamadığı için ebeveynler yoğun stres yaşarlar. Bu dönemin ardından ebeveynler beklentilerini yeniden düzenlerler. “Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli”nde çevre etkisi ana etmendir. Çevre durumu olumsuz olarak değerlendirirse ebeveynler de bu psikoloji içine girerler. Tüm ebeveynler bebek doğduğunda çaresizlik yaşarken özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde ise bu çaresizlik hissi daha yoğun biçimde

yaşanmaktadır (Dale, 1996; Akkök, 1997). Bu süreçler ve ailelerin duruma verdikleri tepkiler aileden aileye, kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir (Varol, 2015).

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak başlangıçta ailenin düşüncelerini, duygularını, davranışlarını kısaca tüm hayatını olumsuz olarak etkileyebilmekte, ebeveynler arası çatışmalara yol açabilmekte ve bunun sonucundaki ebeveynlerdeki kaygı miktarı artabilmektedir (Aslanoğlu, 2004; Ceylan, 2004). Ebeveynlerden biri özel gereksinimli olan çocukla ilgilenmek için işten çıkabilir. Çocuğun başka kardeşi varsa bu ilgiyi anlamlandıramadığı için kıskançlıklar oluşabilir. Özel gereksinimli çocuğa daha iyi imkânlar oluşturmak için özel derslere para harcanabilir, bu da maddi sıkıntıların oluşmasına neden olabilir. Daha da kötüsü ebeveynler bu durumla başa çıkamazlar ve bu nedenle işi boşanmaya vardırabilirler. Bu sebeple özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin bu durumla sağlıklı bir şekilde baş edebilmeleri için ekonomik, bilgi, eğlence, özgüven, sevgi, sosyallik, günlük hayat ve bakımla ilgili ihtiyaçları söz konusu olabilir (Cavkaytar, 2010). Bunun için özellikle özel gereksinimli bireylere yönelik olarak faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin, gönüllülerin, özel gereksinimli bireyler ve aileleriyle daha fazla dayanışması, onların talep ve ihtiyaçlarına yoğunlaşması özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından önemlidir. Merkezi ve yerel yönetimlerin koordinasyon ve işbirliği içerisinde gününbirlik durumlarda ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarını güven içinde bırakabilecekleri özel bakım merkezleri, özel gereksinimli bireyler ve ailelerine yönelik sosyal tesisleri hayata geçirerek hem onların hayatlarını kolaylaştırabilir hem de ihtiyaçlarını bir nebze de olsa karşılayabilirler. Bu durum ebeveynlik stresinin azalmasına katkı sağlayabilir ve böylece aile yaşam kalitesini ve evlilik yaşam doyumunu olumlu yönde etkileyebilir.

Literatürde aileye yönelik olumsuz etkileri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; stres, depresyon, anksiyete, umutsuzluk seviyesinin artması, yaşam doyumunun, yaşam kalitesinin, evlilik uyumunun zayıflaması gibi durumlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu araştırmalar arasında en çok çalışılan konulardan biri de strestir. Stres “bireyin fizik ve sosyal çevredeki uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı gayrettir” (Cüceloğlu, 1994: 321). Ebeveynlik stresi ise bireyin ebeveynlerin rollerini gerçekleştirirken yaşadığı güçlüklerdir (Dunning ve Giallo, 2012). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin stres durumunu ele alan

alışmalar incelendiğinde, ebeveynlerin stres düzeyinin yüksek olduğu gör÷lmektedir (an-Aslan, 2010; İlhan, 2014; Sivrikaya ve iftçi-Tekinarslan, 2013; Uğuz, Toros, Yazgan-İnanç ve olakkadioğlu, 2004). Ancak bu çalışmalarda tüm yaşamdaki stres ele alınmış, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik stresini özel olarak ele alan çalışmalar kısıtlı kalmıştır (Ertaş, 2020; Gülaldı, 2010; Koçhan, 2019; Öztürk; 2017).

Stresin etkilediği birçok durum bulunmaktadır. Bunlardan biri de aile yaşam kalitesidir. Aile yaşam kalitesi; aile üyelerinin ihtiyaçlarının doyurulması, birlikte yaşamaktan keyif alması ve aile olmanın aile üyeleri için önemli olmasıdır (Park, Hoffman, Marquis, Turnbull, Poston, Mannan, Wang ve Nelson, 2003). Bu kavramı etkileyen faktörler ise aile etkileşimi, ebeveynlik, genel kaynaklar, sağlık ve destek hizmetleridir. Aile yaşam kalitesini en çok etkileyen faktörün ebeveynlik olduğu, aile yaşam kalitesinin ebeveynin bireysel yaşam kalitesinden çok etkilendiği bilinmektedir (Turnbull vd., 2004). Gelişimsel yetersizlik ve tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin aile yaşam kalitesi, evlilik uyumu ve öznel iyi oluşları incelediğinde, gelişimsel yetersizlik ve tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin evlilik uyumları azaldıkça öznel iyi oluşları ve aile yaşam kaliteleri azaldığı belirlenmiştir. Buradan aile yaşam kalitesi ve evlilik uyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve aile yaşam kalitesi arttıkça evlilik uyumunun da artacağı sonucuna ulaşılabilir (Kara, 2016).

Evlilik uyumu ise bireylerin kendi arasındaki uyumlu beraberliğinin neticesinde evlilik yaşamından hoşnutluk duymasıdır (Erbek, Beştepe, Akar, Eradamlar ve Alpkan, 2005). Evliliğinden hoşnut olan çiftler sorunların üstesinden daha kolay gelebilir ve beraberliklerinden doyum sağlayabilirler (elik, 2013). Özel gereksinimi olan ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumu ve yaşam doyumunu incelendiğinde; özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik uyumu arttıkça yaşam doyumlarının da arttığını belirtmiştir. Buradan evlilik uyumu ve yaşam doyumunu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve evlilik uyumu arttıkça yaşam doyumunun da artacağı sonucuna ulaşılabilir (Gül-Can, 2015). Evlilikte içsel ve çevresel süreçlerden eşlerin memnuniyet duyması evlilik doyumunu olarak adlandırılır (Sokolski ve Hendrick, 1999). Buradan hareketle evlilik uyumunu arttırmak için aile yaşam kalitesini arttırmak gerektiği, aile yaşam kalitesi artan kişilerin de evlilikten aldıkları

doyumun artacağı söylenebilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerin stres seviyesi düşük olduğunda, aile yaşam kaliteleri ve evlilik doyumlarının yüksek olması beklenmektedir.

1.1 PROBLEM CÜMLESİ

Araştırmanın problemi; “erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerin aile yaşam kaliteleri, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi” olarak belirlenmiştir.

1.2 ALT PROBLEMLER

Bu çalışmanın amacı erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin, aile yaşam kalitesinin ve evlilik yaşam doyumunun incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemleri şunlardır:

Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin;

1. Aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Aile yaşam kalitesi; annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve çocuğun özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Ebeveynlik stresi; annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve çocuğun özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
4. Evlilik yaşam doyumunu; annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve çocuğun özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.3 GEREKÇE VE ÖNEM

Stres kişide var olması gereken harekete geçirici bir uyarandır. Ancak bu uyarının gereğinden fazla olması kişi için olumsuz durumlar oluşturabilir. Kişinin yaşamında stres oluşturan birçok faktör bulunmaktadır. Stres oluşturan faktörlerden biri de özel gereksinimli çocuğa sahip olmaktır. Eğer ebeveynler özel gereksinimli çocuğu kabul sürecinde zorlanıyorsa bu durum stres arttırıcı bir durumdur. Ebeveynlerin stres seviyesi arttığında ise bu durum kişinin evliliğine yansımakta ve evlilikten aldıkları doyumun düşmesi, doyumun düşüşüne bağlı olarak da aile yaşam kalitesinin düşmesi söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde özel gereksinimli çocuk sayısı günden güne artmakta, aileler bu durumdan oldukça fazla etkilenmekte ve bunun sonucunda da parçalanmış ailelerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Aileler bu durumla karşılaştıklarında çocuklarının daha iyi olması için oldukça büyük çaba harcamakta, bu uğurda kendilerinden vazgeçebilmektedirler. Bunun sonucunda da ebeveynlerin yaşadığı ruhsal problemler ve aile içi bazı problemler ortaya çıkabilmektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojisini ve aile bütünlüğünü korumak oldukça önemlidir ve bu yüzden üzerinde durulması gereken bir konudur.

Literatürde ebeveynlik stresi aile yaşam kalitesi ve evlilik yaşam doyumuyla ilgili farklı değişkenleri ve örneklemeleri içeren çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte anne ebeveynlik stresi, aile yaşam kalitesi ve evlilik doyumunu birlikte inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumunun birlikte incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4 VARSAYIMLAR

Bu araştırmada 0-8 yaş arası özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ölçekleri içtenlikte cevapladığı ve cevaplarının gerçek algılarını yansıttığı varsayılmıştır.

1.5 SINIRLILIKLAR

Bu araştırma,

1. 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Sakarya ilinde rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören 0-8 yaş arası özel gereksinimli 212 öğrencinin anneleri ile,
2. “Beach Center Aile Yaşam Kalitesi”, “Anne-Baba Stresi” ve “Evlilik Yaşam Doyumu” ölçeklerine verilen cevaplar ile sınırlıdır.

1.6.TANIMLAR

Özel Gereksinim: Kişinin sosyal hayatta var olabilmesi için tipik gelişim gösteren bireylerden farklı hak, düzenleme ve hizmetlere ihtiyaç duymasıdır (MEB, 2019).

Aile Yaşam Kalitesi: Aile yaşam kalitesi; aile üyelerinin ihtiyaçlarının doyurulması, birlikte yaşamaktan keyif alması ve aile olmanın aile üyeleri için önemli olmasıdır (Park, Hoffman, Marquis, Turnbull, Poston, Mannan, Wang ve Nelson, 2003).

Evlilik Yaşam Doyumu: Evlilikte içsel ve çevresel süreçlerden eşlerin memnuniyet duyması evlilik doyumu olarak adlandırılır (Sokolski ve Hendrick, 1999).

Ebeveynlik Stresi: Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumlulukları yerine getirirken yaşadıkları strestir (Özmen ve Özmen, 2012).

1.6 SİMGELER VE KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
BCAYKÖ	: Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği
EYDÖ	: Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği
ABSÖ	: Anne Baba Stres Ölçeği

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde özel gereksinim, yaşam kalitesi, stres ve yaşam doyumu ele alınmış ve bu durum özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler açısından incelenmiştir.

2.1.ÖZEL GEREKSİNİM

Bu başlık altında özel gereksinimin tanımı, özel gereksinim durumunun nedenleri ve özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ele alınmıştır.

2.1.1.Özel Gereksinim Tanımı

Özel gereksinim kişinin sosyal hayatta var olabilmesi için tipik gelişim gösteren bireylerden farklı hak, düzenleme ve hizmetlere ihtiyaç duymasudur (MEB, 2019). Bunlara ihtiyaç duyan bireye ise özel gereksinime ihtiyacı olan birey denir. Özel eğitime ihtiyacı olan birey ise bazı gelişim özellikleri bakımından tipik gelişim gösterenlerden farklı olan bireyi ifade eder (MEB, 2018). Literatürde engelli, özürlü, yetersizliğe sahip gibi kavramlarla karşılaşılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ise özel gereksinim kavramını yetersizlik, özürlülük ve engellilik olmak üzere üç başlıkta ele almıştır. Kişinin fizyolojik, psikolojik ve bedensel işlevlerindeki sınırlılığı yetersizlik; kişinin bir aktiviteyi olması gereken düzeyde gerçekleştirememesini özürlülük; kişinin kendisinden beklenen rolleri yetersizlik nedeniyle yerine getirememesini de engellilik olarak tanımlamıştır (WHO, 1981). Kavramın ismi değişse de aslında anlatılmak istenen şey aynıdır ve bu durum bu tezde özel gereksinimli olarak ifade edilecektir.

2.1.2.Özel Gereksinim Durumunun Nedenleri

Özel gereksinim durumunun nedenleri incelendiğinde doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç aşamayla karşılaşılmaktadır. Metabolizma sorunları, beyin gelişimi ile ilgili sorunlar, kromozom bozuklukları gibi sorunlar doğum öncesi; bebeğin oksijensiz kalması, erken doğum gibi durumlar doğum anı; geçirilen rahatsızlıklar, kötü beslenme, olumsuz çevre koşulları da doğum sonrası özel gereksinim nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır (Smith, 1998; Kara, 2016).

2.1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Ebeveynleri

Aile denildiğinde akla birçok tanım gelmektedir. Bunun sebebi aile kavramının toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde bile farklı özellikler barındırmasıdır. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile çocuk yetiştirirken de birçok çevresel faktörden ve çocuğun kendi bireysel özelliklerinden etkilenmektedir (Aysan ve Özben, 2007).

Tüm çocuklar her yönüyle birbirinden farklıdır ancak bu farklılık belli bir aşamaya kadar kabul edilebilmektedir. Eğer çocuk akranlarından önemli derecede farklılık gösterirse bu durum çocuk için özel gereksinim durumu ortaya çıkarabilmektedir (Koyuncu, 2021). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak zorlu bir süreç içermekte ve bu durum ebeveynleri birçok yönden etkilemektedir. Çocuğun bakımı ve gelecekteki durumu ebeveynlerde yoğun stres oluşturmaktadır (Okutan, 2016). Ebeveynlerdeki bu stres durumunun birçok durumu etkileyeceği gibi aile yaşam kalitesini ve evlilik yaşam doyumu da etkileyeceği düşünülmektedir. Ebeveynlerin stres düzeyinin azaltılmasının aile yaşam kalitesini ve evlilik yaşam doyumu arttıracak olduğu düşünüldüğü için aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi bu araştırmanın konusu olacaktır.

2.2. YAŞAM KALİTESİ

Bu bölümde yaşam kalitesinin tanımı, yaşam kalitesini etkileyen faktörler, aile yaşam kalitesinin tanımı, aile yaşam kalitesini etkileyen faktörler, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde aile yaşam kalitesi ele alınmıştır.

2.2.1 Yaşam Kalitesi Tanımı

Yaşam kalitesi hakkında birçok farklı tanım bulunmaktadır ancak en genel haliyle iyiliğin derecesi olarak tanımlanabilir. Keith, Heal ve Schalock (1996) ise yaşam kalitesini kişinin rasyonel yaşam şartları ve bu rasyonel koşullara karşı bireyin algısı olarak tanımlamışlardır.

Yaşam kalitesi kişinin hayatının tüm alanlarda iyi gittiğini hissetmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere yaşam kalitesi öznel bir kavramdır ve kişinin yaşamdan beklentilerine göre değişmektedir (Tüzün ve Eker, 2003).

Schalock (2000) ise yaşam kalitesinin sekiz alanla ilişkili olduğunu söylemiş ve bu alanları duygusal iyilik hali, kişiler arası ilişkiler, maddi refah, kişisel gelişim, fiziksel iyilik hali, özgür irade, sosyal içerme ve haklar olarak açıklamıştır. Kısaca yaşam kalitesini bu alanlardaki iyilik hali olarak tanımlamak mümkündür.

Schalock vd. (2002) yaptıkları çalışmalarla kişisel yaşam kalitesinin 5 temel ilkesi olduğunu belirtmişlerdir:

1. Zihinsel engeli olan ve olmayan insanlar için de yaşam kalitesinde aynı faktörler geçerlidir.
2. Kişinin ihtiyaçları ve istekleri olduğunda deneyimlenir.
3. Nesnel ve öznel bileşenleri vardır.
4. Kişisel ihtiyaçlara, seçimlere ve kontrole dayanır.
5. Bireysel ve çevresel faktörlerden etkilenen çok boyutlu bir kavramdır (Smith-Bird ve Turnbull 2005).

Tüm bu tanımlar incelendiğinde tanımlardaki ortak iki unsurdan söz edilebilir. Bunlar kişi faktörü ve bu kişinin dış dünyaya dair algısı olarak açıklanabilir. Yaşam kalitesi

birçok alandaki doyumu barındıran bir kavramdır. Öznellik içermesi, çok boyutlu olması tek bir tanım yapılmasını zorlaştırmakta ve bu tanım başka kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu doğru değildir çünkü yaşam kalitesi öznel iyi oluşu tanımlamak için birçok etmenin katkısıyla belirlenir (Akyol, 2013; Özmen, 1999).

2.2.2. Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler

Yaşam kalitesi çok boyutlu bir kavram olduğundan dolayı onu etkileyen faktörler de birden fazladır. Bu faktörler yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, medeni hal, sosyal destek, sağlık, iş hayatı ve serbest zaman faaliyetleri olarak sayılabilir (Aydiner-Boylu ve Paçacıoğlu, 2016).

Yaşam kalitesi insan hayatının tüm yaşlarında önemli olan bir konudur. Ancak özellikle ilerleyen yaşlarda yaşam kalitesi kavramı daha da önem kazanmaktadır. Yaşam kalitesinin en düşük olduğu dönem yaşlılık dönemi olarak gösterilebilir. Çünkü bu dönemde sağlık sorunları ve yalnızlık artar, zihinsel faaliyetler ve sosyal hayat azalır (Güven ve Şener, 2010). Ayrıca yaş arttıkça bedensel işlevler ve yaşam kalitesi azalmaya başlar (Özyurt vd., 2007). Yaşam kalitesi ve cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında ise Genç, Şener, Karabacak ve Üçok (2011) yaptıkları çalışmada erkeklerin yaşam kalitesinin kadınlardan yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşam kalitesini etkileyen bir diğer unsur da eğitimidir. Torlak ve Yavuzçehre (2008) Denizli ilinde yaşayanlarla bir çalışma yürütmüş ve eğitim düzeyi arttıkça yaşam kalitesinin de arttığı sonucuna ulaşmıştır. Sosyoekonomik durum ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye bakıldığında Koçoğlu ve Akın (2009) yaptıkları çalışmada sosyoekonomik eşitsizliklerin yaşam kalitesi için belirleyici bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Medeni durum ve yaşam kalitesi arasında da bir ilişki olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar özellikler evli bireylerin yaşam kalitesinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Yıldırım ve Hacıhasanoğlu, 2011).

Sosyal destek kavramına bakıldığında ise bu kavram kısaca kişinin çevresinden gördüğü destek olarak tanımlanabilir ve kişinin hayatının her alanında önemlidir.

Sosyal destek ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki incelendiğinde ise kanserli hastalardaki sosyal destek ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye bakılmış ve hastaların sosyal desteği arttıkça yaşam kalitelerinin de arttığı görülmüştür (Çalışkan, Duran, Karadaş, Ergün ve Tekir, 2015). Akçalı, Altındağ, Geyik ve Cansel (2009) epilepsi hastalarıyla bir çalışma yürütmüş ve hastaların arkadaşlarından gördüğü destek azaldıkça yaşam kalitelerinin de azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Yaşam kalitesi ve sağlık ilişkisi incelendiğinde sağlığın tek yönlü olarak ele alınabilecek bir kavram olmadığı görülmektedir. Sağlığın fiziksel ve psikolojik olmak üzere bazı bileşenleri vardır. Bu bileşenler yaşam kalitesiyle yakından ilgilidir (Aghaei, Khayyamnekouei ve Yousefy, 2013). Aydın-Demirağ (2015) kronik hastalıklar ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve kronik hastalığı olan bireylerin yaşam kalitesinin düştüğünü belirtmiştir. Aydemir, Ergün, Soygür, Kesebir ve Tulunay (2009) yaptıkları çalışmada hastaların majör depresyon şiddeti arttıkça yaşam kalitelerinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır.

İş hayatı ve yaşam kalitesi İnsanların bir günün çoğu çalışarak geçmektedir. Bu yüzden de çalışma koşulları insan için oldukça önemlidir. Bu konuda yapılmış çalışmalara bakıldığında Kavlu ve Pınar (2009) acil serviste çalışanların iş doyumu ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çalışanların iş doyumu arttıkça yaşam kalitelerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. İnsanın iş hayatından arta kalan sürede istediği gibi vakit geçirmesine ise serbest zaman faaliyetleri denir. Serbest zaman faaliyetleri kültüre, kişilik özelliklerine, yaşa göre farklılık göstermektedir. Çakır, Aksaraylı, Çınar ve Denizli'nin (2013) yaşlılarla yaptıkları çalışmada yaşlıların boş zamanlarda yaptıkları faaliyetlerin yaşam kalitesini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Kişinin yaşam kalitesini etkileyen tüm bu faktörler kişinin hayatında başka bir alan olan aile yaşam kalitesini de etkilemektedir.

2.2.3 Aile Yaşam Kalitesi Tanımı

Aile yaşam kalitesi ise kısaca kişinin aile hayatının iyiliğinin derecesi olarak tanımlanabilir. Aile yaşam kalitesi için üç önemli bileşenden söz edilebilir. Bunlar aile üyelerinin ihtiyaçlarının doyurulması, birlikte yaşamaktan keyif alması ve aile

olmanın onlar için önemli olmasıdır (Park, Hoffman, Marquis, Turnbull, Poston, Mannan, Wang ve Nelson, 2003).

Aile yaşam kalitesinin dört temel ilkesi vardır. Bunlar aile bireylerinin birbirlerini etkilemesi, alt boyutların birbirini etkilemesi, alt boyut etkileşiminin devamlı olması ve bu kavramı tanımlama şeklidir (Park, Turnbull ve Turnbull, 2002).

Aile yaşam kalitesinin göstergelerinin ne olduğuna bakıldığında ise bu konuya dair farklı görüşler bulunmaktadır ancak genel bakış aile yaşam kalitesinin subjektif ve objektif olmak üzere iki göstergesi olduğudur. Ailenin ekonomik durumu, ikamet edilen yerin durumu, hayat şartları, sağlık durumu vb. objektif göstergelere örnektir. Subjektif göstergelere bakıldığında ise bu göstergeler ailenin bu şartlardan duyduğu memnuniyet düzeyini ifade etmektedir (Noll, 2004). Avustralya, Kanada ve İsrail’de yapılan araştırmalar sonucunda yaşam kalitesinin dokuz boyutlu bir kavram olduğu ileri sürülmektedir. (Smith-bird ve Turnbull, 2005). Bu kavramlar şunlardır:

1. Sağlık,
2. Maddi refah,
3. Aile içi ilişkiler,
4. Sosyal destek,
5. Engellilikle ilgili hizmetler,
6. Manevi ve kültürel inançlar,
7. Kariyer,
8. Serbest zaman etkinlikleri,
9. Toplumsal ve sivil katılım.

2.2.4 Aile Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler

Kişinin yaşam kalitesini etkileyen her faktör aslında aile yaşam kalitesini de etkilemektedir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında bazı kavramların öne çıktığı görülmektedir. Turnbull ve arkadaşları (2004) aile yaşam kalitesini etkileyen faktörleri aile etkileşimi, ebeveynlik, duygusal esenlik, fiziksel iyi oluş, engellilikle ilgili destek olarak açıklamıştır.

Aile yaşam kalitesini etkileyen diğer unsurlara bakıldığında aile yaşam kalitesini büyük ölçüde etkileyen ilk unsur ailenin gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Bu durum aile yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Gelir düzeyinin düşük olmasının hangi alanlarda aile yaşam kalitesini etkilediğine bakıldığında ise karşımıza beş alan çıkmaktadır. Bunlar sağlık, verimlilik, fiziki çevre, duygusal refah ve aile etkileşimidir (Park ve diğerleri, 2002). Aile yaşam kalitesini etkileyen diğer bir faktör sağlık sorunlarıdır. Bu sorunlar gelir düzeyinin düşük olmasıyla da yakından ilgilidir. Çünkü açlık durumu, annenin hamileyken yeterli beslenememesi ve sağlıkla ilgili problem yaşadığında bunu çözecek maddi güce sahip olmaması aileyi de büyük ölçüde etkilemektedir (Meral, 2011). Ayrıca Meral ve Cavkaytar (2015) otizmlili çocuğu olan ailelerle yaptıkları çalışmada ailenin gelir düzeyi arttıkça aile yaşam kalitesinin zenginleştiğı sonucuna ulaşmıştır. Aile yaşam kalitesini etkileyen en önemli faktör ise kişinin sosyal destek görüp görmediğidir. Sosyal destek bireyin çevresindeki kişiler tarafından ne kadar önemsendiğine, güven verildiğine ve sevildiğine göre değişen bir kavramdır (Sarason, Levine, Basham ve Sarason, 1983). Sosyal destek tek boyutlu bir kavram değildir. Yapılan çalışmalar sonucu Cohen ve Wilss (1985) sosyal desteğı beş boyutta incelemişlerdir. Bunlar duygusal, araçsal, değerlendirme, beğenme ve takdir desteğı olarak sıralanabilir.

İnsan sosyal bir varlıktır ve bireye sağlanan sosyal desteğın bireyler açısından önemi çok büyüktür. Özel gereksinimli çocuğu olanlar için ise bu sosyal desteğın çok daha önemli olduğı tartışılmaz bir olgudur. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek sistemleri ise ikiye ayrılabilir. Bunlar formal ve formal olmayan sosyal destek sistemleridir. Formal destek sistemleri uzmanlar, danışmanlar, öğretmenler vb. kişiler tarafından sağlanırken formal olmayan destek sistemleri ise kişinin ailesi, arkadaşları yani sosyal çevresinde yakın gördüğü kişiler tarafından sağlanır (Dunst, Trivette ve Cross, 1986). Tüm bunlar incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan aileler için de sosyal desteğın önemli olduğı sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yaşam Kalitesi

Aile yaşam kalitesi aile yaşamının iyiliğinin derecesi olarak tanımlanabilir. Aileler çocuk sahibi olduğunda ise artan sorumluluklarla birlikte bu iyilik halinin derecesi

etkilenmektedir. Ebeveynler özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduğunda ise iyilik halinin derecesi olumsuz olarak etkilenebilmektedir (Özyurt, 2011).

Özel gereksinimli çocuğu ebeveynlerin aile yaşam kalitesini etkileyen faktörlere bakıldığında ise ekonomik düzeyin önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Gelir durumu arttıkça aile yaşam kalitesi de artmaktadır (Bayat, 2005; Güzeloğlu, 2011; Özyurt, 2011; Canarslan ve Ahmetoğlu, 2015; Söğüt, 2018). Çocuğun özel gereksinim türü aile yaşam kalitesini etkileyen diğer bir faktördür. Özel gereksinim türüne göre de aile yaşam kalitesi değişkenlik göstermektedir (Karaduman, 2020; Mas vd., 2016). Annenin eğitim düzeyi de aile yaşam kalitesini etkileyen bir faktördür. Eğitim düzeyi arttıkça aile yaşam kalitesinin de arttığı görülmüştür (Özyurt, 2011; Kara, 2016; Güzeloğlu, 2019). Sosyal destek sistemleri de aile yaşam kalitesini etkileyen bir diğer faktördür. Meral ve Cavkaytar (2014) tarafından yapılan çalışmada sosyal destek arttıkça aile yaşam kalitesinin de arttığı görülmektedir. Çocuk sayısını da aile yaşam kalitesini etkileyen bir diğer faktördür. Çocuk sayısı arttıkça aile yaşam kalitesinin azaldığı görülmüştür (Demiray, 2019). Bu durum çocuk sayısı ile orantılı olarak ailenin maddi ve manevi olarak etkileyeceğini, buna bağlı olarak da aile yaşam kalitesinin olumsuz yönde etkileyeceğini göstermektedir.

Aile yaşam kalitesi günümüzde çok daha fazla önem kazanmış bir konudur. Konu özel gereksinimli çocuğu olan ailelere geldiğinde ise bu kavram daha da önem verilmesi gereken bir konu haline gelmektedir.

2.3. STRES

Bu bölümde stresin tanımı, stresi etkileyen faktörler, ebeveynlik stresi, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde ebeveynlik stresi ele alınmıştır.

2.3.1. Stres Tanımı

Stres kavramı ilk kez Selye tarafından tanımlanan bir kavramdır. Selye'ye göre stres organizmanın çevredeki baskıya ve çevrenin isteklerine karşı verdiği tepkidir (Aksoy ve Kutluca, 2005).

Bireyin hayatta kalması çevreye uyum sağlamasına bağlıdır. İçsel ve dışsal koşullar ise bu uyumda etkili olmaktadır. Eğer bu koşullar zorlaşırsa uyum için sağladığı çaba artar ve kişi yorulur. Bu uyumsuz şartlar sebebiyle insanın kapasitesinin üzerinde çaba harcaması ise stres olarak adlandırılır (Cüceloğlu, 2006). Diğer tanımlara bakıldığında stres, bireyin sıkıntı veren uyaranlara fiziksel, zihinsel tepki vermesi (Newbury-Birch ve Kamali (2001); etraftaki bireylerin istekleri ve kişinin kapasitesi arasında bir uyumsuzluk olduğunda ortaya çıkan tepki (Maraşlı, 2005); makul seviyede olduğunda organizmayı harekete geçiren iyi bir uyarıcı Şanal-Karahan, 2016); kişinin fiziksel ve ruhsal sınırlarının aşılma çabası ve kişinin buna verdiği tepki (Gibbons, 2012) olarak tanımlanmıştır. Stres konusunda farklı kişiler tarafından yapılmış farklı tanımlar bulunmaktadır. Ancak temelde açıklanmak istenen durum aynı olsa da strese yol açan durumlar ve stres altında verilen tepkiler kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

2.3.2. Stresi Etkileyen Faktörler

Stres etkileyen faktörler üç başlıkta incelenebilir. Bunlar bireysel etmenler, çevresel etmenler ve örgütsel etmenlerdir. Stresi etkileyen bireysel etmenlere bakıldığında bunlardan en önemlisi bireyin kişilik özellikleridir. Kişilik tiplerini A tipi ve B tipi olarak ilk defa ortaya koyan Rosenman ve Friedman'dır. A tipi kişilik örüntüsüne sahip kişiler yerinde duramama, hızlı konuşma, sabırsız olma, çabuk öfkelenme gibi özellikler gösterirler. Bu özelliklere sahip insanların daha çok stres yaşadığı görülmektedir (Atkinson vd., 2012). B tipi kişilik örüntüsü sergileyen insanlar ise A tipi kişilik örüntüsüne sahip insanların tam tersidir. B tipi kişilik örüntüsüne sahip kişiler rekabeti sevmeyen, sabırlı, sessiz olma gibi özellikler gösteren insanlardır. Bu insanların A tipi kişilik örüntüsüne sahip insanlara göre daha az stres yaşadığı görülmektedir (Durna, 2005).

Stresi etkileyen çevresel etmenlere bakıldığında ise fiziksel çevre koşulları karşımıza çıkmaktadır. Stres oluşturan fiziksel çevre koşulları gürültü-titreşim, aydınlatma ve ısıtma-havalandırma olarak sıralanabilir. Stresi etkileyen örgütsel etmenler ise iş ikliminin negatif olması, kişinin çalıştığı mekânda değişiklik, kötü çalışma şartları, takım çalışmasının olmaması, monoton işler, demokratik olmayan yönetim,

gelişmelere açık olmamak, eğitim olanaklarının kısıtlı olması, iş güvenliğinin olmaması gibi durumlar sayılabilir (Sabuncuoğlu ve Vergil-Tüz, 2016).

2.3.3 Ebeveynlik Stresi

Anne ve babalar çocuk sahibi olduklarında sorumlulukları artar. Bazen bu artan sorumluluklarla baş etmede zorlanırlar ve stres yaşarlar. Bu strese ebeveynlik stresi denir. Ebeveynlik stresi anne babalık rolüne uyum sağlamada verilen tepkiler (Özmen ve Özmen, 2012); ebeveynliğin gerektirdiklerine olumsuz bir tepki (Dardas ve Ahmad, 2014); ebeveynlik görevini yerine getirirken karşılaşılan güçlükler olarak tanımlanmaktadır (Dunning ve Giallo, 2012).

Ebeveynlik stresi kişinin kendi yaşamındaki stresinden etkilenir ve aynı zamanda onu etkiler. Bireyin psikolojik stresi kötü ebeveyn davranışları olarak ebeveynlik yaşamına yansır. Bu yüzden ebeveynlik stresi aile işlevselliği açısından da büyük öneme sahiptir. Ebeveynlik stresinin kaynaklarına bakıldığında ise anne babaların büyük vaktini alan ebeveynlik görevleri, bilgi kaynaklarına erişim, ebeveynlik rolünün algılanış biçimi sayılabilir. Eğer bu ebeveynlik stresi kişide olumsuz duygular oluşturursa bu durum çocuğuna ve ebeveynliği algılayış biçimine yansır (Abidin, 1989; Deater-Deckard, 1998).

Ebeveyn stres teorisine göre ise bu stresin üç bileşenden kaynaklandığı düşünülmektedir. İlk bileşen ebeveynin kendisidir. Ebeveynin kendi ruh halinden kaynaklanmakta ve ebeveyn stresi oluşmaktadır. Ebeveyn günlük hayatında yaşadığı problemleri özel gereksinimli çocuğa yansıtmakta ve ebeveyn stresi yaşamaktadır. Özel gereksinimli çocuğun davranış problemi ise ebeveyn stresindeki ikinci bileşeni oluşturmaktadır. Çocuk farklı davranış problemleri gösterdikçe ebeveyn bu durum karşısında ne yapacağını bilememekte ve stres yaşamaktadır. Ebeveynin stresi arttıkça da çocukta davranış problemleri görülmektedir (Gülaldı, 2010). Ebeveyn stresindeki son bileşen ise ebeveyn-çocuk ilişkisidir. Ebeveyn ve çocuk çatışma yaşadıkça bu stres artmaktadır (Deater-Deckard, 1998). Ebeveynin stresi arttıkça da ebeveyn- çocuk ilişkisi zarar görmekte ve çocuğun gelişimi olumsuz etkilenmektedir (Pipp-Seigel, Yoshinaga-Itano ve Sedey, 2002).

Özel gereksinimli çocuklar tipik gelişim gösteren çocuklara göre ebeveynlerine daha fazla bağımlı olmaktadır. Çocuğun iyi bir şekilde eğitim alabilmesi için ebeveynlerin de sürece katılması gerekmektedir. Ebeveynlerin sürece dâhil olması çocuğun gelişimine katkı sağlamaktadır. Ebeveynin psikolojisinin iyi olması ve stresle baş edebilmesi çocuğu olumlu yönde etkilemektedir (Cavkaytar, 2010; Güleç-Aslan, 2016).

2.3.4 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Ebeveynlik Stresi

Çocuk sahibi olmak genellikle stres verici bir durum olmuştur. Konu özel gereksinimli çocuğa gediğinde ise bu durumun daha fazla stres yarattığı görülmektedir (Doğan, 2010). Ebeveynler özel gereksinimli çocuğa sahip oldukları zaman bu durumun düzelip düzemeyeceği, çocuklarının eğitiminin nasıl olacağı, çocuklarına gelecekte ne olacağı gibi birçok farklı soru belirlemekte ve bu soruların artması onları belirsizliğe sürüklemekte ve ebeveynler yoğun stres yaşamaktadırlar (Coşkun ve Akkaş, 2009). Özel gereksinim durumu söz konusu olduğunda ebeveynler için iç ve dış stres faktörleri bulunmaktadır. Çocuğun ihtiyaçları, özel gereksinim durumu, aile ilişkileri iç stres faktörlerinden bazılarıdır. Ekonomik güçlükler ve sosyal hizmet eksikliği ise dış stres faktörlerine örnek gösterilebilir (Kisler ve McConachie, 2010).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin bu stres durumunu etkileyen daha birçok farklı faktör bulunmaktadır. Yetersiz eğitim, gelecek kaygısı, çevre etkisi, ekonomik güçlükler bunlardan bazılarıdır (Küçükler, 2001). Ebeveynlik stresini etkileyen diğer faktörlere bakıldığında özel gereksinim türünün stres düzeyini etkilediği görülmektedir (Eren, 2019). Otizmli çocuğu olan ebeveynlerin daha yüksek stres yaşadığını gösteren araştırmalar mevcuttur (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992; Kurşun, 2018; Dabrowska ve Pisula, 2010). Eş desteği ebeveynlik stresini etkileyen diğer bir faktördür. Eş desteği arttıkça ebeveynin stres düzeyi düşmektedir (Çalışkan, 2020). Özel gereksinimli çocuğun yaşı da ebeveynlik stresinde önemli bir faktördür. Küçük yaşta özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeyinin daha fazla olduğu görülmektedir (Kaner, 2004; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Tehe, Honan ve Hevey, 2009). Ebeveynlerin sosyal destek sistemleri de ebeveynlik stresini etkileyen diğer bir faktördür. Ebeveynin aile ve arkadaş desteği gördüklerinde stresle daha kolay baş

ettikleri görülmektedir (Kaner, 2004). Ebeveynler eş desteği görmediğinde ise ebeveynlik streslerinin arttığı tespit edilmiştir (Bromley, Hare, Davison ve Emerson, 2004). Ebeveynin yaşı da ebeveynlik stresini etkilemektedir. Ebeveynin yaşı arttıkça stres düzeyinin de arttığı düşünülmektedir (Usal, 2009). Ebeveynlik stresini etkileyen bir diğer faktör de ebeveynin eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi farklılaştıkça ebeveynlerin ebeveynlik stresinin de farklılaştığı görülmüştür (Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Koçhan, 2019). Özel gereksinim türü de ebeveynlik stresinde önemli bir faktördür. Otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin daha fazla stres yaşadığı bilinmektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992; Çandır, 2015; Gülaldı, 2010). Ailenin ekonomik durumu da stresi etkileyen diğer bir faktördür. Gelir durumu azaldıkça stres seviyesinin arttığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Gelir düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının tedavi ve eğitim masraflarını daha kolay karşılayabildikleri dolayısıyla da daha az stres yaşadıkları düşünülebilir (Uysal, 2009).

Ebeveynlik stresinin anne, baba ve çocuklar açısından birçok olumsuz etkisi bulunmakta ve ailedeki kişilerin yaşamını birçok yönden etkilemektedir. Bu olumsuz yaşantılar kişilerin yaşamlarından duyduğu memnuniyeti yani yaşam doyumunu da etkilemekte bu nedenle özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaşam doyumu önemli bir konu haline gelmektedir.

2.4.YAŞAM DOYUMU

Bu bölümde yaşam doyumunun tanımı, yaşam doyumunu etkileyen faktörler, evlilik yaşam doyumu, evlilik yaşam doyumunu etkileyen faktörler ve özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde evlilik yaşam doyumu konuları ele alınmıştır.

2.4.1. Yaşam Doyumu Tanımı

İnsan yaşamda anlam arayan bir varlıktır. Bu anlamı bulabilmek ve iyi hissetmek için yaşamdan doyum sağlaması gerekmektedir. Yaşam doyumu yaşamdan memnuniyet duyma ve öznel iyi oluş (Diener, 1984); kişilerin öznel seçimlerine göre şekillenen bir olgu (Shin ve Johnson, 1984); kişinin yaşamına dair genel tutumu (Rice, Frone ve

Mcfarlin, 1992); genel olarak kişinin yaşam kalitesinin derecesi (Veenhoven, 1996); bireyin yaşamındaki sevdiği ya da sevmediği yanlarının değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Heller vd., 2002).

Yaşam doyumu genel olarak kişinin yaşam kalitesinin derecesi olarak da tanımlanmaktadır (Veenhoven, 1996). Yaşam doyumu tek boyutlu bir kavram olmadığından dolayı bazı bileşenleri mevcuttur. Bu bileşenler şunlardır: (a) Bireyin sosyo-ekonomik durumu, (b) Toplum içindeki statüsü, (c) Olanakları ve sosyalliği, (d) Refahı, (e) Devlet politikası, (f) Çevresindeki kişiler (Appleton ve Song, 2008).

Yaşam doyumunun literatürde birçok farklı tanımı bulunmaktadır ancak yaşam doyumunu kişinin yaşamı nasıl algıladığından, kişinin bakış açısından, hayattan beklentilerinden, hayatta sahip olmak istediğinden, kişilik özelliklerinden etkilenen öznel bir olgu olduğu görülmektedir. Yaşam doyumu yüksek olan kişilerin stres verici durumlar karşısında daha güçlü durabildikleri bilinmektedir.

2.4.2. Yaşam Doyumunu Etkileyen Faktörler

Yaşam doyumunun yaşamdan alınan memnuniyet durumu olarak tanımlandığında yaşam doyumunu etkileyen temel faktörlere bakıldığında ise yeni fikirlere açık olmak, fiziksel ve mental sağlamlık, güvenli bir yerde yaşamak, geniş bir sosyal çevreye sahip olmak, olumlu bir kimlik algısına sahip olmak gibi özellikler sayılabilmektedir (Khakoo, 2004; Dockery, 2004; Özdevecioğlu ve Aktaş, 2007). Dockery (2014) ise bu faktörleri demokratik bir toplumda yaşamak, yaşamdan huzur bulmak, evli olmak, çevreyle iyi ilişkiler içinde olmak, sağlıklı olmak ve ekonomik özgürlüğe sahip olmak, spor yapmak olarak açıklamaktadır.

Kişinin yaşadığı psikolojik durumlar da yaşam doyumunu etkileyebilmektedir. İnsanın hayatta karşılaştığı sorunlar, güçlükler ve çatışmalar yaşam doyumunu düşürmektedir (Demirel ve Canat, 2004). Dolayısıyla özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak da yaşam doyumunu düşürücü bir etkiye sahip olabilmektedir.

2.4.3. Evlilik Yaşam Doyumu

Evlilik insan hayatındaki önemli yaşam görevlerinden biridir. Bu durum bazı kişiler için mutluluk veren bir durum olurken bazıları içinse onları negatif etkileyen ve mutsuzluk veren bir hal alabilmektedir. Bu noktada evlilik doyumu kavramı önem kazanmaktadır.

Evlilik yaşam doyumu eşlerin evlilikteki içsel ve çevresel süreçlerden memnuniyet duyması (Sokolski ve Hendrick, 1999); eşlerin evlilik yaşamından memnuniyet duyması (Roach, Frazier ve kişinin evliliğindeki uyuma karşı sergilediği tutum (Bowden, 1981); kişinin evliliğinde arzu ve isteklerinin ne ölçüde karşılandığına dair algısı (Tezer, 1996); kişilerden evliliklerindeki beklentilerinin ne kadar karşılandığı (Yıldız ve Çelik, 2016); kişinin evliliği hakkında yaptığı bütüncül değerlendirme olarak tanımlanmıştır (Celenk ve Van de Vijver, 2013).

Tanımlar incelendiğinde evlilik doyumuyla ilgili yapılan tanımların birbirine benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Özetle evlilik doyumunun öznel bir kavram olduğu ve kişiden kişiye değişiklik gösterdiği söylenebilir. Evlilik doyumu yüksek olan kişilerin evliliklerinin daha sağlıklı olduğu görülmektedir. Mutlu bir evlilik ilişkisine sahip ebeveynlerin çocuklarının da psikolojik ve fiziksel hastalıklara yakalanma ihtimali düşmektedir (Pehlivan, 2011). Bu sebeple özellikle özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde evlilik doyumu üzerinde önemle durulması gerekir.

2.4.4. Evlilik Yaşam Doyumunu Etkileyen Faktörler

Evlilik doyumunu etkileyen faktörlere bakıldığında eş desteği, sosyal destek, cinsel doyum, eğitim düzeyi, kültürel etmenler gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir.

Kültürel etmenler evlilik doyumunu etkileyen değişkenlerden biridir. Evlilik iki farklı kültüre sahip insanı bir araya getirdiğinden dolayı evlilikte kültüre uyum zaman zaman zorlaşabilmektedir. Bu kültürel etmenler inançlar, kökenler vb. olabilir (Hünler, 2002). Evlilik doyumunu etkileyen faktörlerden biri de iletişim problemleridir. Eğer çiftler etkili iletişim kurmayı bilmiyorlarsa ve bu becerileri gelişmemişse bu durum onları negatif etkileyebilmektedir (Eskin, 2012). Evlilik doyumunu etkileyen diğer bir faktör de cinsellikle ilgili yaşanan problemlerdir. Bu konu Türk toplumunda üzeri örtülen ve

konuşmanın ayıp olarak karşılandığı bir konudur. Cinsellikle ilgili yaşanan problemlerin aile içi ilişkileri etkilediği ve bu konunun boşanma sebebi olduğu durumlar bulunmaktadır. Ayrıca çiftler cinsellikle ilgili problem yaşıyorsa evliliklerinde mutluluk oranı azalmakta ve bu da evlilik doyumunu etkilemektedir (Özkan ve Kızılkaya-Beji, 2014).

Literatüre bakıldığında evlilik doyumu üzerinde etkili olan diğer faktörlere bakıldığında ise yeterli sevgi, eşlerin birbirine olan bağı, ebeveyn olmak konusunda aynı inanca sahip olmaları olarak sıralanabilir (Rosen-Grandon, 1999'dan aktaran; Canel, 2007).

2.4.5 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Evlilik Yaşam Doyumu

Evlilik yaşam doyumu evlilik yaşamından alınan doyum olarak tanımlanabilir. Ebeveynlerin çocuk sahibi olması bu doyumunu etkileyebilmektedir (Denli, 2016). Bu çocuk özel gereksinimli olduğunda ise ebeveynlerin evlilik yaşam doyumu daha fazla etkilenmektedir. Ancak eşler arasında birlik ve beraberlik varsa karşılaştığı stres verici durumlardan fazla etkilenmemektedir (Cüceloğlu, 1993).

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumu etkileyen faktörlere bakıldığında ise ebeveyn yaşının evlilik doyumunu etkilediği görülmüştür. Ebeveyn yaşı arttıkça evlilik doyumu azalmaktadır (Demiray, 2006; Çakır, 2008; Güler, 2010). Eğitim düzeyi evlilik doyumunu etkileyen diğer bir faktördür. Ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça evlilik doyumları da artmaktadır (Dökmen ve Tokgöz, 2002; Şener, 2002; Güler, 2010). Evlilik süresi de evlilik doyumunu etkilemektedir. Evlilik süresi arttıkça evlilik doyumu azalmaktadır (Çakır, 2008; Çelik, 2009; Güler, 2010). Çocuk sayısı evlilik doyumu üzerinde etkisi olan başka bir faktördür. Çocuk sayısı arttıkça evlilik doyumunun düştüğü görülmüştür (Çakır, 2008; Güler, 2010). Hem özel gereksinimli çocuk sahibi olmanın hem de birden fazla çocuğa sahip olmanın sorumluluğu arttırdığı ve dolayısıyla da evlilik doyumunun düştüğü düşünülmektedir.

2.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Ülkemizde ve diğer ülkelerde aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu alanında yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Bu bölümde günümüze kadar hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde yapılan aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.5.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Aile Yaşam Kalitesi İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Aile yaşam kalitesi kavramının ortaya çıkışı 2000’li yıllara dayanmaktadır (Park, Turnbull ve Turnbull, 2002). O yıllarda yapılan bir araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin aile etkileşimi ve ebeveynlik algılarının diğer alanlara göre daha yüksek olduğu, özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Park, 2001).

Wang (2004), erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuk sahibi 234 anne ve 130 baba toplam 364 ebeveynin yaşam kalitesinin incelendiği araştırmada ebeveynlere Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği uygulanmış, anne ve babaların aile yaşam kalitesi arasında fark olmadığına, gelir durumunun aile yaşam kalitesinde etkili olmadığına çocukların yetersizlikten etkilenme derecelerinin ebeveynlerin aile yaşam kalitesi algısında etkili olduğu ortaya konulmuştur.

Gelişimsel gerilik yaşayan çocuğu olan 210 ebeveynin aldığı desteğin aile yaşam kalitesini incelendiği araştırmada sosyoekonomik düzey ve eğitim düzeyi arttıkça aile yaşam kalitesinin de arttığı görülmüştür (Mannan, 2005).

Lindholm (2007) tarafından otizmli çocuğu olan ailelerin aile yaşam kalitesi, stres ve yetersizlik ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada stres seviyesi arttıkça aile yaşam kalitesinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çin’de yapılan zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşam kalitesini incelendiği araştırmada Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği 442 ebeveyne uygulanmış ve hayat şartlarının aile yaşam kalitesini etkilediği, ailenin ekonomik durumunun ve yetersizlik derecesinin aile yaşam kalitesinin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmış

ve ayrıca kentte yaşayanların aile yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Hu, Wang ve Fei, 2011).

Meral (2011) tarafından yazılan doktora tezinde gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesini incelemek amacıyla Beach Center Aile Yaşam Kalitesi ve Aile Destek Ölçeğini kullanmış, Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeğinin gelişimsel yetersizlik yaşayan çocuk ebeveynlerinin aile yaşam kalitesini ölçen güvenilir bir ölçme aracı olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca gelişimsel yetersizliği bulunan çocuk annelerinin en düşük algısının finansal yeterlilik boyutunda en yüksek algının ise aile etkileşimi boyutunda olduğu, annenin çalışma durumunun ve anne yaşının aile yaşam kalitesinin yordayıcısı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Hafif düzey zihinsel engelli çocuğu olan ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan annelerin algıladıkları aile işleyişi ve aile yaşam kalitesinin sosyodemografik değişkenler açısından incelendiği araştırmada Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği rehabilitasyon merkezinde eğitim gören 110 zihinsel engelli çocuk annesi ile 110 tipik gelişim gösteren çocuk annesine uygulanmış ve hafif düzey zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yaşam kalitesi algılarının ve aile işleyişi algılarının tipik gelişim gösteren çocuğu olan annelere göre düşük olduğu tespit edilmiştir (Özyurt, 2011).

Cagran, Schmidt ve Brown (2011) tarafından Slovenya’da 13-21 yaş arasında zihinsel engelli ve otizmlili çocuğu olan ailelerin yaşam kalitesinin incelendiği araştırmada Aile Yaşam Kalitesi Anketi 20 aileye uygulanmış ve aile yaşam kalitesinin finansal yeterlilik alt boyutunda en düşük puanların alındığı görülmüştür.

Otizmlili çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitelerini incelendiği araştırmada Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği otizmlili çocuğu olan çocuğu OÇEM’de eğitim gören 768 anneye uygulanmış ve anne çalışma durumu, gelir durumu ve yaşanan yerin aile yaşam kalitesini yordamadığını ancak anne yaşının, çocuk yaşının ve çocuk cinsiyetinin aile yaşam kalitesini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca annenin aldığı sosyal destek miktarı arttıkça aile yaşam kalitesinin de arttığı görülmüştür (Meral ve Cavkaytar, 2013).

Cho ve Hong (2013) tarafından Kore’de engelli çocuğu olan 160 annenin yaşam kalitesini incelenmek amacıyla yapılan çalışmada sosyal destek, engel türü ve tedavi

masraflarının çocuk yaşının ve aylık gelirin annelerin yaşam kalitesini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

13-21 yaş arası zihinsel engelli ve otizmlı çocuğu olan 425 ebeveynin aile yaşam kalitesinin incelendiği araştırmada çocuklarının davranış problemlerinin az olmasının ve ebeveynlerin maneviyatının yüksek olmasının aile yaşam kalitesini arttırdığı tespit edilmiştir (Boehm, Carter ve Taylor, 2015).

Kara (2016), özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesini evlilik uyumunu ve öznel iyi oluşlarını incelediği çalışmasında, tipik gelişim gösteren çocuğu olan 116 anne ve özel gereksinimli çocuğu olan 134 anneye Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği, Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği, ve Evlilik Uyum Ölçeği uygulamış ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin ve alt boyutlarının diğer gruba göre daha yüksek olduğu, eğitim düzeyinin aile yaşam kalitesinde belirleyici bir unsur olduğu, evlenme şeklinin ve çocuğun durumunun aile yaşam kalitesini etkilemediği tespit edilmiştir.

Arabistan'da ilkokul çağında tipik gelişim gösteren ve zihinsel engelli çocuğu olan 201 aileyle yapılan çalışmada zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşam kalitesi tipik gelişim gösteren çocuğu olan ailelerden daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alshamri, 2016).

Schlebusch, Dada, Samuels (2017) tarafından genç otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin incelendiği araştırmada gelir durumu ve otizmin derecesinin aile yaşam kalitesini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin en yüksek puanı yetersizliğe ilişkin destek alt boyutundan, en düşük puanı ise duygusal yeterlik alt boyutunda aldıkları görülmüştür.

İstanbul ilinde 48-72 aylık özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin aile yaşam kalitesin çocuk anne-baba ilişkisi üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmada 382 ebeveyne Çocuk Ana-Baba İlişki Ölçeği ve Aile Yaşam Kalitesi ve uygulanmış ve birden çok özel gereksinimli çocuğun bulunması, özel gereksinimli çocuğun ek bir tanısının olması, çocuk sayısı ve kaçınıcı çocuk olduğu ebeveynlerin aile yaşam kalitesini olumsuz etkilediği ve aile yaşam kalitesi düştükçe ebeveyn-çocuk

ilişkinin de kötüye gittiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynin çalışma durumunun ise aile yaşam kalitesini arttırdığı görülmüştür (Alpgan, 2018).

Birşan-Şengün (2018), Konya ilinde özel gereksinimli çocuk sahibi 250 annenin çocuklarını kabul-red davranışları ve aile yaşam kalitesini incelemek amacıyla yapılan çalışmada annelere Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Formu ve Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği uygulanmış ve çocuk sayısının, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti ve yaşının annelerin aile yaşam kalitesini etkilemediği, annelerde yetersizliğe ilişkin desteğin 33-37 yaş aralığında en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çoklu yetersizlikten etkilenmiş görmeyen çocuğu olan annelerinin aile yaşam kalitesi ve yaşama yönelik algılarının incelenmesi amacıyla Ankara ilinde yapılan çalışma Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği, Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği 62 anneye uygulanmış ve annelerin aile yaşam kalitelerinin orta düzeyde olduğu ve zihinsel engelli çocuğu olan annelerin diğer gruba göre aile yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğu, en yüksek ortalamaların duygusal yeterlik alt boyutunda olduğu, annelerin gördüğü sosyal desteğin orta düzeyde olduğu ortaya koyulmuştur (Ekiz-Andiç, 2018).

Söğüt (2018), Muğla ilinde kaynaştırma öğrencisi olan ve tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin aile yaşam kalitesinin incelendiği çalışmada Kaynaştırmaya İlişkin Güçlükler Ölçeği ve Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği çocuğu kaynaştırma öğrencisi olan 250 anneye ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan 231 anneye uygulanmış ve iki grubun aile yaşam kalitesini farklılaştıran etmenlerin annenin eğitim seviyesi, yetersizlik türü, aylık gelir, çocuk sayısı, yaşanılan yer, çocukların rehabilitasyon merkezine gitmesi ve destek eğitim alması sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğu kaynaştırma öğrencisi olan annelerin aile yaşam kalitesinin, medeni durumuna, çocuklarının yaşına, cinsiyetine, eğitim kademesine göre farklılaşmadığı belirtilmiştir.

15-23 yaş arası özel gereksinimli çocuğu olan 171 ebeveynin aile yaşam kalitesi, yılmazlık ve umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan tez çalışmasında Aile Yılmazlık Ölçeği, Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği, Beck Umutsuzluk ölçeği, kullanılmış ve gelir durumu arttıkça aile yaşam kalitesinin de arttığı, çok engelli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin daha düşük olduğu, umutsuzluk seviyesi arttıkça aile yaşam kalitesinin de düştüğünü, yılmazlık seviyesi arttıkça da aile yaşam

kalitesinin de arttığı cinsiyetin, yaşı, eğitim düzeyinin, evlilik süresinin ve aile tipinin aile yaşam kalitesini etkilemediği görülmüştür (Demiray, 2019).

Güzeloğlu (2019), engelli çocuğu olan ebeveynlerin eş destek ve aile yaşam kalitesinin stres ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisinin incelendiği tez çalışmasında 327 ebeveyne Beck Umutsuzluk Ölçeği, Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği, ve Eş Destek Ölçeği uygulanmış ve ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin, stres ve umutsuzluğun yordayıcısı olduğu ortaya koyulmuştur.

Tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler ile gelişimsel yetersizlik gösteren çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitelerini incelemek amacıyla yapılan tez çalışmasında İstanbul ilinde özel gereksinimli çocuğu olan 223 ebeveyn ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan 68 ebeveyn yani toplam 291 ebeveyne Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği uygulanmış ve gelişimsel yetersizlik gösteren çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesi algılarının tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerden daha düşük olduğu, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan babaların yaşam kalitesi algılarının tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalardan düşük olduğu, tanı grubuna göre aile yaşam kalitelerinin farklılaştığı, demografik değişkenlerin (eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu vb.) gibi değişkenlerin aile yaşam kalitesi üzerinde bir etkisi bulunmadığı görülmüştür (Karaduman, 2020).

Aldersey, Francis, Haines, Chiu (2016), özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesini incelemek için yapılan nitel çalışmada aile içi iletişimin aile yaşam kalitesini arttırdığı ve ebeveynlerin destek alamadığı durumlarda aile yaşam kalitelerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

2.5.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ebeveynlik Stresi İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle yurt içinde ve yurt dışında birçok araştırma yapılmış ve yeni araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir. Bu bölümde ebeveynlik ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış araştırmalar incelenecektir.

Akkök, Aşkar ve Karancı (1992), engelli çocuğu olan ebeveynlerin stres kaynaklarının incelendiği araştırmada ebeveynlerin stres düzeyini ölçmede Özürlü Çocuk Anne

Babalarının Stres Düzeyini Ölçme Aracı- kısa form kullanılmış, 82 anne ve 64 babaya bu form uygulanmış ve otizmlili çocuk sahibi olmanın, çocuğun gelişim problemlerinin, sağlık sorunlarının ve bağımsızlık düzeylerinin düşük olmasının stres artırıcı faktörler olduğu bulunmuştur.

Otizmlili, down sendromlu, işitme engelli, SP'li çocuğu olan ebeveynlerin stresi ve psikolojik iyi oluşu arasındaki ilişkinin incelendiğı çalışmada annelerin babalardan daha fazla stres yaşadığı, geç tanı alan çocukların ebeveynlerin stres seviyesinin yüksek olduğu, özel gereksinimli çocuğunu zor bir çocuk olarak gören ebeveynlerin daha fazla stres yaşadığını ve sosyal desteğin stres seviyesini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Winslow, 2004).

Kaner (2004), özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerle yaptığı çalışmada Aile Stres Değerlendirme Ölçeğı kullanılmış ve ebeveynlerin stres düzeyini, yaşam doyumunu ve algılanan sosyal desteğı incelenmiş ve çocuğun erken çocukluk döneminde olması ve bağımsızlık düzeyinin düşük olması stres düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin daha fazla stres yaşadığını tespit etmiştir.

İşitme engelli çocuğu olan 235 annenin sosyal destek, tutarlılık duygusu, yaşam kalitesi ve stres arasındaki ilişkiyi incelendiğı araştırmada ebeveynlerdeki tutarlılık duygusu ve alınan sosyal destek arttıkça stres seviyesinin düştüğü ve yaşam kalitesinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Hintermair, 2004),

Skok, Harwey, Reddihough (2006), Avustralya'da SP'li çocuğu olan annelerin algılanan stres, öznel iyi oluş ve algılanan sosyal destek seviyesi arasındaki ilişkiyi incelendiğı araştırmada Algılanan Stres Ölçeğı, Yaşam Doyum Ölçeğı, Algılanan Sosyal Destek Ölçeğı, Yaşama Uyum Profil Ölçeğı 43 anneye uygulanmış ve algılanan stresin azaldıkça öznel iyi oluşun arttığı görülmüştür.

İşitme engelli çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeyi ve yaşam doyumunu incelendiğı araştırmada ebeveyn stresinin çocuğun yaşına bağılı olarak arttığını, tanı almakta geç kalan çocukların ebeveynlerin daha fazla stres yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveyn stresi arttıkça yaşam doyumunun düştüğü, çocuk kaynaklı stresin ebeveyn

kaynaklı stresi arttırdığı ve bunun sonucunda da yaşam doyumunun azaldığı tespit edilmiştir (Zaidman- Zait, 2007),

Lopez, Clifford, Minnes and Quellette-Kuntz (2008) tarafından özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinde ebeveynlik stresi ve baş etme yollarını incelendiği araştırmada gelişimsel geriliği olan çocuk ebeveynlerinin stres seviyesi diğer gruptan daha fazla olduğu görülmüştür.

Çelimli (2009) tarafından yazılan doktora tezinde Türkiye ve Amerika’da erken çocuklukta 2-7 yaş arasında otizmlili çocuğu olan annelerin aile işlev süreçleri araştırılmış Ebeveyn Stres İndeks Kısa Formu kullanılmış ve her iki ülkede de annelerin yüksek düzeyde ebeveyn stresi yaşadığı görülmüştür. Annelerin eğitim düzeyi ve gelir düzeyi arttıkça ebeveyn stresinin azaldığı tespit edilmiştir.

Hoffman, Sweeney, Hodge, Wagner-Lopez ve Looney, (2009) tarafından tipik gelişim gösteren ve otizmlili olan çocukların annelerin ebeveyn stresini ve yakınlığını incelendiği araştırmada otizmlili çocuğu olan 104 anneye ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan 342 toplam 446 anneye Ebeveynlik Stres Ölçeği Uzun Form uygulanmış ve otizmlili çocuğu olan annelerin tipik gelişim gösteren çocuk annelerine göre daha fazla stres yaşadığı ve otizmlili çocuklardaki stereotipik hareketlerin annelerin stres seviyesini arttırdığı görülmüştür.

Erken çocukluk döneminde down sendromlu, otizmlili ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerde stresi ve baş etme yollarının incelendiği araştırmada 162 aileye Stresle Başa Çıkma Ölçeği ve kronik hastalığı ve engeli olan ailelerde stres kaynaklarını ölçen kısa anket formu ölçek uygulanmış, down sendromlu çocuğu olan ailelerde bir fark bulunamazken otizmlili çocuk annelerinin babalara kıyasla daha fazla stres yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Dabrowska ve Piusula, 2010).

Gülaldı (2010), okul öncesi dönemde SP’li ve otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveyn stresi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek için İstanbul ilinde yapılan tez çalışmasında Ebeveyn Stres İndeksi - Kısa Form ve Yaşam Doyum Ölçeği 50 SP’li 48 otizmlili toplam 98 çocuk annesine uygulanmış ve annelerin stres seviyesi arttıkça yaşam doyumunun azaldığı, annelerin demografik özelliklerine (yaş, medeni hal, çocuk sayısı vb.) göre ebeveynin stresinin farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İşitme engelli çocuğu olan ebeveyn ve olmayan ebeveynlerin stres, kaygı ve depresyon düzeylerini incelendiği çalışmada Stres Belirtileri Ölçeği toplam 460 ebeveyn uygulanmış ve işitme engelli çocuğu olan ebeveynlerin daha fazla stres yaşadığı görülmüştür (Doğan, 2010).

Colero (2014), 5-12 yaş arasındaki tipik gelişim gösteren ve işitme engelli çocukların iletişim becerilerini, sosyal duygusal becerilerini ve ebeveyn stresini incelendiği araştırmada çocuk iletişim kurmakta zorlanıyorsa ebeveynin daha fazla stres yaşadığı, çocuğun iletişim becerileri arttıkça sosyal becerilerinin de arttığı ve ebeveyn stresinin çocuğun dil becerisi ve sosyal duygusal becerileri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Kaytez, Durualp ve Kadan (2015), engelli çocuğu olan ebeveynlerin stres seviyelerini ve gereksinimlerini incelendiği çalışmada Aile Stres Değerlendirme Ölçeği 200 ebeveyn uygulanmış ve eğitim düzeyi arttıkça stres seviyesinin arttığı, çocuğun yaşı küçükse daha fazla stres yaşadığı, tanı geç koyulursa da stres seviyesinin arttığı, ilkokul mezunu olan annelerin çoğu alanda desteğe ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin stresini etkileyen faktörlerle aleksitimi seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan çalışmada Algılanan Stres Ölçeği 127 anneye uygulanmış ve köyde yaşayan annelerin şehire göre daha fazla stres yaşadığı, lise mezunu annelerin üniversite mezunu olanlara göre daha fazla stres yaşadığı ve ayrıca depresyon, anksiyete ve aleksitimi arttıkça algılanan stres düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Keskin, 2015).

Öztürk (2017), zihinsel engelli ve otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin stresle başa çıkma yöntemlerinin evlilik uyumuna etkisini incelendiği yüksek lisans tezinde Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri, Beck Anksiyete Envanteri, Ebeveyn Stres İndeksi-Kısa Formu, Evlilik Uyumu Ölçeği 200 ebeveyn uygulanmış ve annelerin babalara göre daha fazla stres yaşadığı, işlevsel olmayan başa çıkma yöntemleri kullananların daha fazla stres yaşadığı, otizmlı ve zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeyi arasında bir fark bulunamadığı, anneler ve babalar karşılaştırıldığında ise annelerin stres düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

6-12 yaş arasında işitme engelli çocuğu olan annelerin stres düzeylerini ve çift doyumunu incelendiği araştırmada Çift Uyum Ölçeği, Problem Davranış Ölçeği-Anne-Baba Formu, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ebeveyn Stres İndeksini 187 anneye uygulanmış ve ebeveyn stresinin çocuğun iletişim becerisinden, çocuğun cinsiyetinden etkilendiği ancak gelir düzeyi, eğitim düzeyi, çocuk yaşı engel derecesi gibi değişkenlerden etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca annelerin psikolojik sağlamlığı ve çift uyumu arttıkça ebeveyn stresinin düştüğü, çocuğun problem davranışları arttıkça ebeveyn stresinin de arttığı görülmüştür (Türkan, 2017).

Kurşun (2018) tarafından otizmlili ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılmasını incelendiği çalışmada Algılanan Stres Düzeyi Ölçeği toplam 108 ebeveyne uygulanmış ve otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin tipik gelişim gösteren çocuğu olanlara göre daha yüksek stres altında oldukları tespit edilmiştir.

Zihinsel engelli çocuğu olan babaların stres düzeylerini ve stresle başa çıkma yöntemleri hakkında fikirlerini incelemek amacıyla karma desen yapılan yüksek lisans tezinde Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği 107 babaya uygulanmış ve babaların tecrübeleri arttıkça stres seviyesinin azaldığı ve engel arttıkça babaların stres seviyesinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Eren, 2019).

Koçhan (2019), engelli çocuğu olan ebeveynlerle Ankara ilinde yapılan tez çalışmasında ebeveynlerin stresini, başa çıkma tarzlarını, hastalık yükü değerlendirmelerine ve bilgece farkındalık düzeylerini incelemiş Toronto Bilgece Farkındalık Ölçeği Hastalık Yükü Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Anne Baba Stres Ölçeği 274 ebeveyne uygulanmış ve ebeveyn stresinin hastalık yükü değerlendirme ve stresle başa çıkmanın bazı alt boyutlarının yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Ebeveyn yaşı, çocuk yaşının, çocuğun engel türünün ebeveyn stresine bir etkisi bulunmazken, kadın ebeveynlerin, ortaokul mezunu ebeveynlerin stresi daha yüksek bulunmuştur.

2.5.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Evlilik Yaşam Doyumu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Toros (2002), bedensel ve zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin depresyon, anksiyete ve evlilik uyumunun incelendiğı araştırmada özel gereksinimli 51 çocuğun ebeveyni ve 21 tipik gelişim gösteren çocuğun ebeveyni katılmış ve ebeveynlerin evlilik uyumlarının çocuklarının özel gereksinimli olup olmasına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca evlilik uyumu düşük olan ebeveynlerin depresyon ve anksiyete düzeyleri evlilik uyumu yüksek olan gruba göre daha yüksek bulunmuştur.

Atam (2009) tarafından İstanbul ilinde serebral palsili çocuğu olan 74 anne ve olmayan 76 annenin evlilik doyumunun ve problem çözme becerilerinin incelendiğı araştırmada toplam 150 anneye Evlilikte Problem Çözme Ölçeğı ve Evlilik Yaşantı Ölçeğı uygulanmış ve SP'li çocuğu olan ve olmayan annelerin evlilik doyumları arasında bir fark bulunmamış ve SP'li çocuğun spastisite derecesi azaldıkça annelerin evlilik doyumunun arttığı sonucuna ulaşılmıştır. SP'li çocuğu olan ve olmayan annelerin evlilik doyumunu arasında bir fark olmadığı, SP'li çocuğun yaşı büyüdükçe annelerin evlilik doyumunun düştüğü, çocuğun spastisite derecesi düştükçe evlilik doyumunun arttığı, annenin eğitim düzeyinin, çalışma durumunun, çocuk sayısı gibi faktörlerin evlilik doyumuna etkisi olmadığı görülmüştür.

Güler (2010), engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumlarının çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla Aksaray ilinde yapılan tez çalışmasında 118 anne ve 63 baba toplam 181 ebeveyne Rotter İç-Dış Kontrol Ölçeğı ve Evlilik Yaşam Ölçeğı uygulanmış ve evlilik yaşam doyumunun ebeveynin yaşından, evlilik süresinden ve çocuk sayısından etkilendiğı; ebeveynin cinsiyetinden, eğitim düzeyinden ve çocuğun engel türünden etkilenmediğı belirlenmiştir.

Otizmli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu ve ebeveynlik deneyimlerinin incelendiğı araştırmada 91 ebeveyne Evlilik Doyum Ölçeğı uygulanmış ve ebeveyn deneyimlerinin evlilik doyumunun anlamlı bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hartley, Barker, Seltzer, Greenberg ve Floyd, 2011).

Santamaria, Cuzzocrea, Gugliandolo ve Larcana (2012) tarafından otizmli, down sendromlu ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerindeki evlilik doyumunun

incelendiği araştırmada toplam 100 ebeveynle çalışılmış ve otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunun diğer gruplardan düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kwok, Leung ve Wong (2014), Hong Kong’da otizm ve zihinsel engelli çocuğu olan Çinli annelerin evlilik doyumunun incelendiği araştırmada Kansas Marital Satisfaction Scale 160 ebeveyne uygulanmış ve algılanan damgalanma ve algılanan bakım verme yükünün annelerin evlilik doyumunun anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gelişimsel gecikme gösteren çocukların ebeveynlerindeki evlilik doyumunu, ebeveyn stresi ve çocuk davranışlarının incelendiği araştırmada 44 ebeveynle çalışılmış ve evlilik doyumunu düşük olan ebeveynlerin ebeveynlik stresinin ve çocuklarındaki davranış problemlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Robinson ve Neece, 2014).

Lovisotto, Caltabiano ve Hajhashemi (2016) tarafından otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin ebeveyn stresinin, duygusal belirtilerin ve evlilik doyumunun incelendiği araştırmada 45 ebeveyne Kansas Evlilik Doyum Ölçeği uygulanmış ve çocukları ABA eğitimi alan ebeveynlerin stres seviyesi düşük ve evlilik doyumlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Otizmlı çocuğa sahip ailelerin evlilik doyumunu, kaygı, ilişkisel yılmazlık ve psikolojik yardım alma tutumlarının incelendiği araştırmada Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği-Kısa Form, Evlilik Yaşam Ölçeği, Spielberger Sürekli Kaygı Envanteri, İlişkisel Yılmazlık Ölçeği ve 200 ebeveyne uygulanmış ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları, sürekli kaygı düzeyi ve ilişkisel yılmazlık düzeyinin evlilik doyumunu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunun gelir düzeyine ve eğitim düzeyinden etkilenmediği tespit edilmiştir (Dalkılıç, 2016).

Dokuman (2017), engelli çocuğu olan ve olmayan ebeveynlerin evlilik doyumunu, durumluk sürekli kaygı düzeyi ve evlilik uyumunun incelendiği araştırmada Evlilik Doyumu Ölçeği 390 özel gereksinimli çocuk ebeveynine ve 390 tipik gelişim gösteren çocuğun ebeveynine toplam 780 ebeveyne uygulanmış ve engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu daha yüksek bulunmuştur.

İstanbul ilinde otizmlı çocuğu olan ve olmayan ebeveynlerin evlilikte problem çözme becerilerinin ve evlilik yaşam doyumlarının karşılaştırıldığı araştırmada Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği ve Evlilikte Problem Çözme Ölçeği 166 ebeveyne uygulanmış ve otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik yaşam doyumunu ve evlilikte problem çözme arasında, pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik yaşam doyumunun cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir durumu, yaş, evlilik süresi ve çocuk sayısından etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır (Özşenel, 2017).

Baş (2018), özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin yalnızlık düzeyi ve evlilik doyumunu ilişkisinin incelendiği araştırmada Evlilik Doyumu Ölçeği toplam 210 ebeveyne uygulanmış ve özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu arasında anlamlı bir fark olduğu, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerinin evlilik doyumlarının çocuk sayısı, yaş, aile tipi, eğitim düzeyinden etkilendiği ancak gelir durumundan etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde evlilik doyumunun incelendiği çalışmada 36 ebeveynle nitel bir çalışma yapılmış ve özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın evlilik doyumunu azalttığı, kaderci ebeveynlerin evlilik doyumunun daha fazla olduğu, sosyal desteğin evlilik doyumunu arttırdığı ve babaların evlilik doyumunun annelerden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelir düzeyinin, sorunlarla beraber mücadele etmenin ve çocuğa beraber bakmanın evlilik doyumunu arttırdığı görülmüştür (Eren-Kanbir, 2018).

Tipik gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladığı eş desteği ve evlilik doyumunun incelendiği tez çalışmasında 209 özel gereksinimli çocuğun ve 181 tipik gelişim gösteren çocuğun ebeveynleri toplam 390 ebeveyne Eş Destek Ölçeği ve Evlilik Yaşamı Ölçeği uygulanmış ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu daha yüksek olduğu, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunun cinsiyet, yaş vb. faktörlerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerinin eğitim düzeyinin evlilik doyumunu yordadığı, çocuğun tanısının evlilik doyumuna etkisi olmadığı, tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerinin tipik gelişim gösteren

çocuğu olan ebeveynlere göre daha yüksek evlilik doyumu yaşadığı ve her iki grupta da eş desteğı arttıkça evlilik doyumunun da arttığı tespit edilmiştir (Karaman, 2019).

Brown, Whiting, Kahumoku-Fessler, Witting ve Jensen (2019) tarafından otizmlı çocuğu olan ebeveynlerin stresle baş etme ve evlilik doyumunun incelendiğı araştırmada 69 evli çiftte Evlilik Doyum Ölçeğı uygulanmış ve stresle çift olarak baş etme ve evlilik doyumu arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Evlilik doyumu ve bakımverenin stresi üzerinde baba desteğinin etkisi ile ilgili zihinsel engelli çocuğu olan annelerinin görüşlerinin incelendiğı araştırmada 154 anneye Kansas Evlilik Doyumu Ölçeğı uygulanmış ve babaların günde bir saatten daha fazla destek verdiğinde annelerin daha yüksek evlilik doyumu yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Leung, 2020).

Önem (2020), DEHB tanısı almış çocuğu olan ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumu ve aile yılmazlığı arasındaki ilişkinin incelendiğı tez çalışmasında tipik gelişim gösteren çocuğu olan 330 ebeveyn ve DEHB tanılı çocuğu olan 325 ebeveyn toplam 655 ebeveyne Evlilik Yaşamı Ölçeğı uygulanmış ve DEHB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunun cinsiyet, ekonomik durum vb. değişkenlerden etkilendiğı, eğitim düzeyinden etkilenmediğı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca DEHB tanılı çocuğa sahip olmanın sorumluluğı ve yaşanan sorunların evlilik doyumunu düşürdüğü görülmüştür.

Evlilik yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve ebeveynlik stresine yönelik yurt içi ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde konuların farklı açılardan ele alındığı görülmektedir. Literatürde ebeveynlik stresi aile yaşam kalitesi ve evlilik yaşam doyumuyla ilgili bulunmaktadır. Ancak anne ebeveynlik stresi, aile yaşam kalitesi ve evlilik doyumunu birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmadığından özel gereksinimli çocuğu olan annelerde evlilik yaşam doyumu, ebeveynlik stresi ve aile yaşam kalitesinin birlikte incelenmesinin yararlı olacağı kanaatine varılmış ve bu nedenle söz konusu çalışma yapılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1 ARAŞTIRMA MODELİ

Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzdeki bir durumu var olduğu gibi betimleyen ve kişide istendik davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin bütünüdür. Genel tarama modelinde, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tümü ya da evrenden alınacak örneklem üzerinde tarama yapılmaktadır. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımıdır. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği ve bir değişme varsa bu değişimin nasıl olduğu belirlenmeye çalışılır (Karasar, 2011).

3.2 ARAŞTIRMA GRUBU

Bu araştırmanın araştırma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Sakarya ilindeki Adapazarı ve Erenler ilçelerindeki rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören özel gereksinimli 212 öğrencinin annesi oluşturmaktadır. Araştırma grubu seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme kapsamında yer alan ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Özel gereksinimli çocuğunun olması ve bu çocuğun

0-8 yaş arasında bulunması araştırmaya dâhil edilen annelerin seçiminde ölçüt olarak alınmıştır (Büyüköztürk vd., 2012).

Tablo 1. Annelerin Yaşına Göre Dağılımı

Annenin Yaşı	f	%
20-29 yaş	35	16.5
30-39 yaş	110	51.9
40-49 yaş	67	31.6
Toplam	212	100.0

Tablo 1’de çalışmaya katılan annelerin yaşına ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 1’e göre çalışma grubunun %16.5’ini (35 kişi) 20-29 yaş aralığındaki anneler, %51.9’unu (110 kişi) 30-39 yaş aralığındaki anneler, %31.6’sını (67 kişi) 40-49 yaş aralığındaki anneler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin Eğitim Düzeyi	f	%
İlkokul	59	27.8
Ortaokul	33	15.6
Lise	66	31.1
Üniversite	54	25.5
Toplam	212	100.0

Tablo 2’de çalışmaya katılan annelerin eğitim düzeyine ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 2’ye göre çalışma grubunun %27.8’ini (59 kişi) ilkokul mezunu anneler, %15.6’sını (33 kişi) ortaokul mezunu anneler, %31.1’ini (66 kişi) lise mezunu anneler, %25.5’ini (54 kişi) üniversite mezunu anneler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Annelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Annenin Çocuk Sayısı	f	%
1-2 çocuk	125	59.0
3-4 çocuk	83	39.2
5 ve üzeri	4	1.9
Toplam	212	100.0

Tablo 3'te çalışmaya katılan annelerin çocuk sayısına ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 3'e göre çalışma grubunun %59'unu (125 kişi) 1-2 çocuk sahibi anneler, %39.2'sini (83 kişi) 3-4 çocuk sahibi anneler, %1.9'unu (4 kişi) 5 ve üzeri çocuk sahibi anneler oluşturmaktadır.

Tablo 4. Annelerin Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Annenin Çalışma Durumu	f	%
Çalışıyor	36	17.0
Çalışmıyor	176	83.0
Toplam	212	100.0

Tablo 4'te çalışmaya katılan annelerin çalışma durumuna ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 4'e göre çalışma grubunun %17'sini (59 kişi) gelir getiren bir işte çalışan anneler, %83'ünü (176 kişi) gelir getiren bir işte çalışmayan anneler oluşturmaktadır.

Tablo 5. Annelerin Evlilik Süresine Göre Dağılımı

Annenin Evlilik Süresi	f	%
1-10 yıl	96	45.3
11-20 yıl	89	42.0
21 yıl ve üzeri	27	12.7
Toplam	212	100.0

Tablo 5’te çalışmaya katılan annelerin evlilik süresine ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 5’e göre çalışma grubunun %45.3’ünü (96 kişi) 1-10 yıldır evli olan anneler, %42’sini (89 kişi) 11-20 yıldır evli olan anneler, %12.7’sini (27 kişi) 21 yıldan fazla evli olan anneler oluşturmaktadır.

Tablo 6. Özel Gereksinimli Çocuğunun Doğum Sırasına Göre Dağılımı

Doğum Sırası	f	%
Birinci	71	33.5
İkinci	77	36.3
Diğer	64	30.2
Toplam	212	100.0

Tablo 6’da çalışmaya katılan annelerin özel gereksinimli çocuklarının doğum sırasını ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 6’ya göre çalışma grubunun 33.5’ini (71 kişi) birinci çocuğu özel gereksinimli olan anneler, %36.3’ünü (77 kişi) ikinci çocuğu özel gereksinimli olan anneler, %30.2’sini (64 kişi) diğer çocuklarından biri özel gereksinimli olan anneler oluşturmaktadır.

Tablo 7. Özel Gereksinimli Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı

Çocuğun Yaşı	f	%
0-2 yaş	34	16.0
3-5 yaş	90	42.5
6-8 yaş	88	41.5
Toplam	212	100.0

Tablo 7’de çalışmaya katılan annelerin çocuklarının yaşına ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 7’ye göre çalışma grubunun %16’sını (34 kişi) 0-2 yaş arasında özel gereksinimli çocuğu olan anneler, %42.5’ini (90 kişi) 3-5 yaş arasında özel gereksinimli çocuğu olan anneler, 41.5’ini (88 kişi) ile 6-8 yaş arasında özel gereksinimli çocuğu olan anneler oluşturmaktadır.

Tablo 8. Çocukların Özel Gereksinim Durumuna Göre Dağılımı

Özel Gereksinim Durumu	f	%
Zihinsel	54	25.5
Bedensel	17	8.0
Otizmli	43	20.3
Diğer	98	46.2
Toplam	212	100.0

Tablo 8’de çalışmaya katılan annelerin çocuklarının özel gereksinim durumuna ilişkin bulguları yer almaktadır. Tablo 8’e göre çalışma grubunun %25.5’ini (54 kişi) zihinsel engelli çocuğu olan anneler, %8’ini (17 kişi) bedensel engelli çocuğu olan anneler, %20.3’ünü (43 kişi) otizmli çocuğu olan anneler, %46.2’sini (98 kişi) diğer engel türlerinde çocuğu olan anneler oluşturmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Anne Baba Stres Ölçeği”, “Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği” ve “Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği” ile toplanmıştır.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda anne yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve özel gereksinim türü gibi sorular yer almaktadır.

3.3.2 Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği

Ölçek Kansas Üniversitesi Beach Yetersizlik Merkezi tarafından geliştirilmiştir (Hoffman, Marquis, Poston, Summers ve Turnbull, 2006). Aile etkileşim kalitesi, ebeveynlik kalitesi, duygusal yeterlik kalitesi, finansal/fiziksel/materyal yeterlik kalitesi ve yetersizliğe ilişkin destek kalitesi şeklinde beş alt boyuttan ve toplamda 25 maddeden oluşan 5li likert tipi (1=Hiç uygun değil, 5=Tamamen uygun) bir ölçektir. Alt boyutların iç tutarlık katsayıları ise aile etkileşim kalitesi alt boyutunda 0,81, ebeveynlik kalitesi alt boyutunda 0,80, duygusal yeterlik kalitesi alt boyutunda 0,71, finansal/fiziksel/materyal yeterlik kalitesi alt boyutunda 0,81’dir (Meral, 2006). Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşam kalitesinin belirlenmesi için geliştirilmiştir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 125, en düşük puan 25’tir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça aile yaşam kalitesi artmaktadır. Meral(2013) ölçeğin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .94 bulunmuştur. Bu çalışmada da Cronbach alfa değeri .94 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3 Anne Baba Stres Ölçeği

Bu ölçek ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde yaşadıkları stresi ölçen 16 maddeden oluşan 4'lü likert tipi (1=Hiçbir zaman, 4=Her zaman) tek boyutlu bir ölçektir. Özmen ve Özmen (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 64, en yüksek puan 16'dır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça ebeveynlik stresi artmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten elde edilen ölçümlerin iç-tutarlık katsayısı Cronbach alfa ve Sperman-Brown iki yarım güvenirlik analizleri ile incelenmiş ve elde edilen ölçümler için hesaplanan ortalama Cronbach alfa katsayısı .85, Spearman-Brown iki yarı test güvenirliği ise .82'dir. Bu çalışmada Cronbach alfa değeri .87 olarak hesaplanmıştır.

3.3.4 Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği

Bu ölçek eşlerin evlilik yaşamından aldıkları doyumu ölçen 5 maddelik 7'li likert tipi(1=kesinlikle katılmıyorum, 7=kesinlikle katılıyorum) tek boyutlu bir ölçektir. Çelik (2014) ise Johnson, Zabriskie ve Hill'in(2006) evlilik yaşam doyumu ölçeğini Türkçeye uyarlamış ve geçerlik güvenirlik çalışmalarını gerçekleştirmiştir.. Ölçeğin Türkçeye uyarlandığı ve psikometrik özelliklerinin incelendiği çalışmada, ölçeğin geçerliğini belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen modelin kabul edilebilir uyum indeksleri verdiği görülmüştür. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($X^2 = 7,08$, $N= 329$, $SD= 5$, $p= 0.21$) anlamlı olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenirliğini belirlemek için ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve $\alpha= .85$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da bu değer .83 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 35, en düşük puan 5'tir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

3.4 VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Ölçme araçları Sakarya ilinin, Adapazarı ve Erenler ilçelerindeki rehabilitasyon merkezlerine araştırmacı tarafından ulaştırılmıştır. Bunun için ilk önce ölçek

sahiplerinden izin alınmıştır. Ardından sırasıyla ölçme araçlarının uygulanmasının etik açıdan uygunluğu ile ilgili olarak İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'ndan 21/09/2020 tarih ve 2020/01-01 sayılı yazı ile etik kurul izni, sonrasında da araştırma izinleri alınmıştır. Kurum Yöneticileriyle görüşüldükten sonra ölçek uygulama izinleri alınan rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören 0-8 yaş grubu özel gereksinimli çocukların annelerinden araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlere onam formu sunulmuştur. Katılımcılara çalışmanın herhangi bir rahatsızlık verecek durum içermediği, herhangi bir nedenden dolayı dilenirse araştırmadan çıkılabileceği bildirilmiştir. Ayrıca çalışma süresince ve sonrasında katılımcı bilgilerinin kimseyle paylaşılmayacağı araştırmacı tarafından teyit edilmiş, araştırmanın etik ilkeler çerçevesinde yapılmasına büyük özen gösterilmiştir.

Verilerin analizi araştırmanın alt problemleri doğrultusunda veriler korelasyon analizi, regresyon analizi, Kruskal Wallis H testi, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü Varyans Analizi ile incelenmiştir. Bu bağlamda, değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonucu bağımlı değişken ile ilişkili olduğu tespit edilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı ise regresyon analizi ile incelenmiştir. Kategori sayısı iki olan değişkenler için Bağımsız Örneklem t testi, kategori düzeyi ikiden fazla olan bağımsız değişkenler açısından bağımlı değişkenin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analizde Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Kategori düzeyi ikiden fazla olan bağımsız değişkenler açısından bağımlı değişkenin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analizde varyansların homojenliği durumunda Tek Yönlü Varyans Analizi, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Welch testi, dağılım normal olmadığında Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Varyansların homojen olup olmadığı ise Levene istatistiği ile belirlenmiştir. Tek yönlü Varyans Analizi sonucunun anlamlı bulunduğu durumlarda farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi, varyansların homojen olmadığı durumlarda Welch testi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler, IBM SPSS Statistics 22 paket programı ile analiz edilmiş ve anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca aile yaşam kalitesinin, ebeveynlik stresinin, evlilik yaşam doyumunun annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve çocuğun özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı sorulara cevap aranmıştır.

4.1. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE YAŞAM KALİTESİ, EBEVEYNLİK STRESİ VE EVLİLİK YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Araştırmanın birinci alt probleminde “Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Betimsel İstatistik ve Pearson Korelasyon Analizi Sonucu

Ölçekler	1	2	3
Evlilik Yaşam Doyumu	1		
Ebeveynlik Stres Düzeyi	-.348*	1	
Aile Yaşam Kalitesi	.446*	-.435*	1
$\bar{X}$	22.72	29.53	99.23
ss	7.65	8.13	17.93

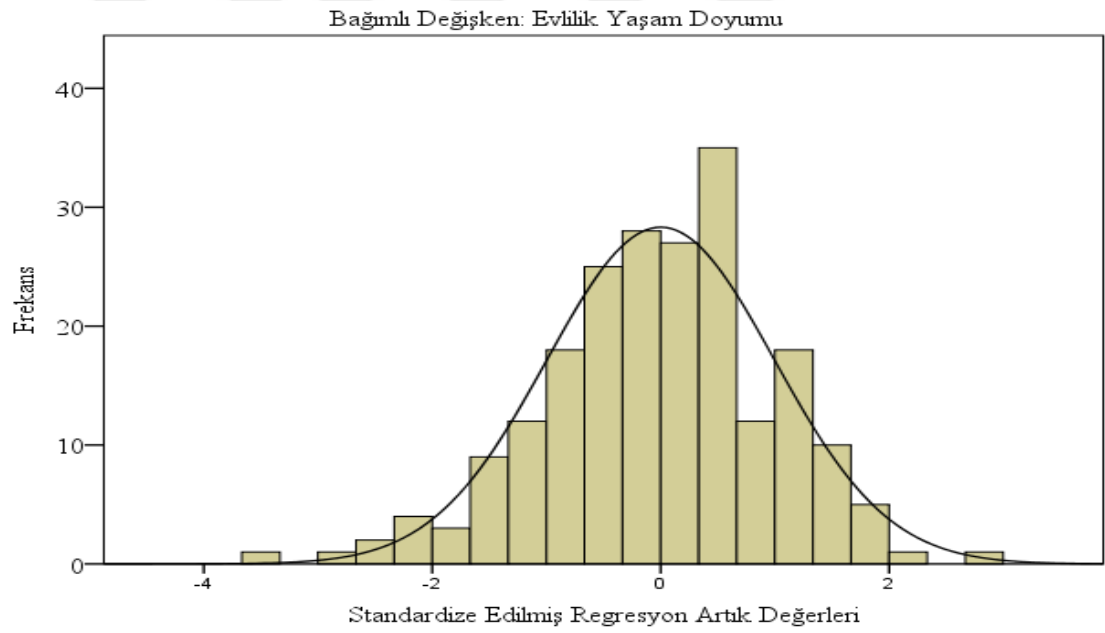
* $p < .05$

Tablo 9 incelendiğinde evlilik yaşam doyumu ile ebeveynlik stres düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ($r = -.348$) görülmektedir. Evlilik yaşam doyumu ile aile yaşam kalitesi ile arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r = .446$) görülmektedir. Korelasyon analizi sonucu diğer değişkenlerin birbiri ile ilişkisi incelendiğinde aile yaşam kalitesi ile stres arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ($r = -.435$) görülmektedir.

Çalışmanın bulguları ışığında ebeveynlik stres düzeyi ve aile yaşam kalitesinin evlilik yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığı konusunda regresyon analizi yapılarak incelenmiştir. Regresyon analizi öncesinde, verilerin uygunluğu incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 10 ve Şekil 2’de sunulmuştur. Verilerin regresyon analizine uygun olup olmadığı Mahalanobis uzaklık değerleri, basıklık, çarpıklık değerleri ile normal dağılım grafiği incelenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle Mahalanobis uzaklık değerleri saptanarak veri setinde çok değişkenli uç değerler olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış, değerler $p < .01$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiş, veri setinde “normallik” ve “doğrusallık” sayıltısını zedeleyen veri olmadığı anlaşılmıştır. Daha sonra basıklık, çarpıklık ve normal dağılım grafiği gibi diğer normal dağılım göstergeleri incelenerek veri setinin regresyon analizine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 10. Ebeveynlik Stres Düzeyi ve Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Yaşam Doyumunu Yordama Düzeyine Yönelik Regresyon Analizi Varsayımlarına İlişkin Bulgular

Ölçekler	N	En Düşük	En Yüksek	Çarpıklık	Basıklık	VIF	CI
Evlilik Yaşam Doyumu	212	5	35	-.278	-.580		1.000
Stres Düzeyi	212	16	55	.890	.656	1.234	6.301
Aile Yaşam Kalitesi	212	42	125	-.823	.317	1.234	18.699

Şekil 2. Normal Dağılım Grafiği

Tablo 11. Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Yordanan Değişken	Yordayan Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH</i>	β	<i>t</i>	<i>P</i>	<i>R</i> ²
Evlilik	(Sabit)	12.589	4.070		3.093	.002	
Yaşam	Stres Düzeyi	-.178	.064	-.189	-2.805	.006	.23
Doyumu	Aile Yaşam Kalitesi	.155	.029	.364	5.386	.000	

Tablo 11 incelendiğinde stres düzeyinin ($\beta = -.178$) evlilik yaşam doyumunu negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Bununla beraber aile yaşam kalitesi değişkeninin ($\beta = .155$) de evlilik yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda stres düzeyi ve aile yaşam kalitesinin yer aldığı regresyon modelinin evlilik yaşam doyumunun %23'ünü yordadığı söylenebilir.

4.2 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN AİLE YAŞAM KALİTESİNİ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Araştırmanın ikinci alt probleminde “Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

4.2.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olmadığı görüldüğü için [$F(2, 209) = 3.380$, $p = .036$] tek yönlü varyans analizinin alternatifi olan Welch testinin sonuçları dikkate

alınmıştır. Bu testten elde edilen sonuçların anlamlı olmadığı bulunmuştur [Welch Testi: $F(2, 101.915) = 2.717$; $p = .071$]. İlgili sonuçlar Tablo 12 ve 13'te sunulmuştur.

Tablo 12. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşlarına İlişkin
Betimsel Analiz Sonuçları

Annenin Yaşı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
20-29 yaş	35	102.09	13.900	97.31	106.86	70	125
30-39 yaş	110	96.51	19.654	92.79	100.22	42	125
40-49 yaş	67	102.19	16.279	98.22	106.16	61	125
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 13. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam
Kalitesinin Annenin Yaşına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi
Sonucu

Levene Testi	p	F	Sd1	Sd2	p
3.380	.036	Welch 2.717	2	101.915	.071

Tablo 13 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)} = 2.717$, $p > .05$) görülmektedir

4.2.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olmadığı görüldüğü için

[$F(3, 208) = 2.753, p = .044$] tek yönlü varyans analizinin alternatifi olan Welch testinin sonuçları dikkate alınmıştır. Bu testten elde edilen sonuçların anlamlı olmadığı bulunmuştur. [Welch Testi: $F(3, 96.676) = 1.641; p = .185$]. İlgili sonuçlar Tablo 14 ve 15'te sunulmuştur.

Tablo 14. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Annenin Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	59	95.68	13.386	92.19	99.17	68	122
Ortaokul	33	98.55	20.520	91.27	105.82	52	124
Lise	66	100.65	18.187	96.18	105.12	44	125
Üniversite	54	101.78	20.020	96.31	107.24	42	125
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 15. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi Sonucu

Levene Testi	P		F	Sd1	Sd2	p
2.753	.044	Welch	1.641	3	96.676	.185

Tablo 15 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F_{(3,208)}=1.641, p>.05$) görülmektedir.

4.2.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 16 ve 17’de sunulmuştur.

Tablo 16. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
1-2 çocuk	125	98.01	19.805	94.50	101.51	42	125
3-4 çocuk	83	101.43	14.685	98.23	104.64	62	125
5 ve üzeri	4	91.50	15.286	67.18	115.82	70	105
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 17. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Faktör	Çocuk Sayısı	N	SO	x^2	sd	p
Aile Yaşam Kalitesi	1-2 çocuk	125	104.83	1.61	2	.447
	3-4 çocuk	83	110.60			
	5 ve üzeri	4	73.63			
	Toplam	212				

Tablo 17 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çocuk sayısına göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı ($x^2(2)=1.61$; $p>.05$) görülmektedir.

4.2.4 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annelerin gelir getiren bir işte çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Bağımsız Gruplar t testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Aile Yaşam Kalitesinin Annenin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken		$\bar{X}$	ss	Levene's Testi		t	sd	p
					F	Sig.			
Aile Yaşam Kalitesi	Çalışma Durumu	Çalışıyor	105.64	18.968	.001	.981	2.381	210	.018
		Çalışmıyor	97.91	17.481					

Tablo 18 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin aile yaşam kalitesi, annesi gelir getiren bir işte çalışanlar lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($t_{(36,176)}=2.381, p<.05$) görülmektedir.

4.2.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Süresine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 19 ve 20’de sunulmuştur.

Tablo 19. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Evlilik Süresi	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
1-10 yıl	96	96.33	19.814	92.32	100.35	42	125
11-20 yıl	89	100.93	16.829	97.39	104.48	62	125
21 ve üzeri	27	103.89	12.380	98.99	108.79	69	124
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 20. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Evlilik Süresine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Faktör	Evlilik Süresi	N	SO	x^2	sd	p
Aile	1-10	96	98.73	3.22	2	.199
Yaşam	11-20	89	110.90			
Kalitesi	21-30	27	119.59			
	Toplam	212				

Tablo 20 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin evlilik süresine göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı ($x^2(2)=3.22$; $p>.05$) görülmektedir.

4.2.6 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin özel gereksinimli çocuk doğum sırasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olmadığı görüldüğü için $[F_{(2, 209)} = 7.858, p = .001]$ tek yönlü varyans analizinin alternatifi olan Welch testinin sonuçları dikkate alınmıştır. Bu testten elde edilen sonuçların anlamlı olmadığı [Welch Testi: $F_{(2, 136.598)} = 1.522; p = .222$] bulunmuştur. İlgili sonuçlar Tablo 21 ve 22’de sunulmuştur.

Tablo 21. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Doğum Sırası	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
Birinci	71	95.96	21.044	90.98	100.94	42	125
İkinci	77	100.91	18.232	96.77	105.05	56	125
Diğer	64	100.93	12.880	97.61	104.05	62	124
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 22. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Doğum Sırasına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Welch Testi Sonucu

Levene Testi	P		F	Sd1	Sd2	p
7.858	.0401	Welch	1.522	2	136.598	.222

Tablo 22 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)} = 1.522, p > .05$) görülmektedir.

4.2.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Özel Gereksinimli Çocuk Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için $[F_{(2, 209)} = 1.438, p = .240]$ tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 23 ve 24'te sunulmuştur.

Tablo 23. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuğun Yaşına İlişkin İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuk Yaşı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
0-2 yaş	34	103.41	19.441	96.63	110.19	42	125
3-5 yaş	90	97.78	16.191	94.39	101.17	50	125
6-8 yaş	88	99.09	18.956	95.07	103.11	44	125
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 24. Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
1.438	.240	Gruplararası	786.068	2	393.034	1.225	.296
		Grup içi	67067.064	209	320.895		
		Toplam	67853.132	211			

Tablo 24 incelendiğinde annelerin aile yaşam kalitesinin çocuğun yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=1.225, p>.05$) görülmektedir.

4.2.8 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çocuk özel gereksinim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 25 ve 26’da sunulmuştur.

Tablo 25. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Özel Gereksinim Durumu	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Zihinsel	54	98.93	15.731	94.63	103.22	64	125
Bedensel	17	101.65	16.244	93.30	110.00	61	121
Otizm	43	97.00	20.503	90.69	103.31	44	124
Diğer	98	99.95	18.302	96.28	103.62	42	125
Toplam	212	99.23	17.933	96.80	101.65	42	125

Tablo 26. Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktör	Gereksinim Durumu	N	SO	x^2	sd	p
Aile Yaşam Kalitesi	Zihinsel	54	101.81	1.17	3	.758
	Bedensel	17	115.21			
	Otizm	43	101.74			
	Diğer	98	109.66			
	Toplam	212	101.81			

Tablo 26 incelendiğinde annelerin aile yaşam kalitesinin çocuğun özel gereksinim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(3)=1.17$; $p>.05$) görülmektedir.

4.3 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EBEVEYNLİK STRESİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Araştırmanın üçüncü alt probleminde “Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

4.3.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(2, 209)} = 1.864$, $p = .158$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 27 ve 28’de sunulmuştur.

Tablo 27. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Annenin Yaşı	N	$\bar{x}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
20-29 yaş	35	27.69	8.509	24.76	30.61	17	53
30-39 yaş	110	29.65	7.661	28.21	31.10	16	54
40-49 yaş	67	30.30	8.641	28.19	32.41	18	55
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.63	16	55

Tablo 28. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
1.864	.158	Gruplararası	160.323	2	80.162	1.215	.299
		Grup içi	13786.445	209	65.964		
		Toplam	13946.769	211			

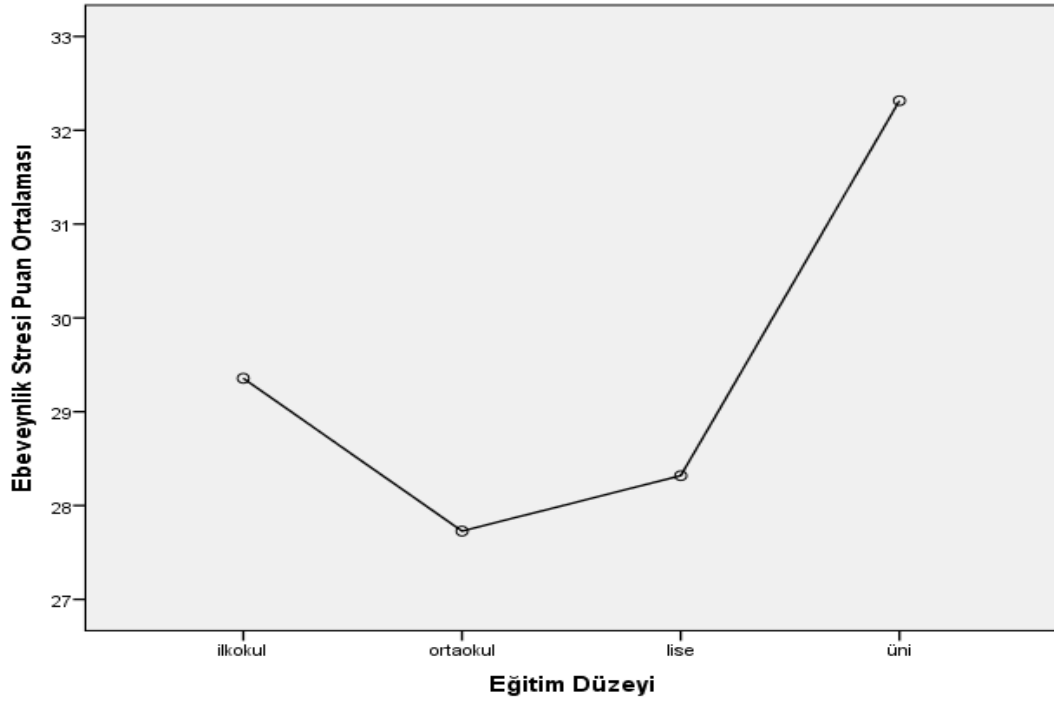
Tablo 28 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresinin annenin yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=1.215$, $p>.05$) görülmektedir.

4.3.2 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(3, 208)}= 1.669$, $p=.175$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 29 ve 30’da sunulmuştur.

Tablo 29. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	59	29.36	7.963	27.28	31.43	16	50
Ortaokul	33	27.73	6.007	25.60	29.86	17	47
Lise	66	28.32	8.545	26.22	30.42	16	54
Üniversite	54	32.31	8.404	30.02	34.61	18	55
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.63	16	55

Şekil 3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Ebeveynlik Stresi Puan Ortalamaları

Tablo 30. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Anlamlı Fark	η^2
1.669	.175	Gruplararası	624.732	3	208.244	3.251	.023	Ün.>Lise	0.044
		Grup içi	13322.037	208	64.048			Ün.>Ort.	
		Toplam	13946.769	211					

Tablo 30’da tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($F_{(3,208)} = 3.251, p < .05$) görülmektedir. Anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan LSD testi ile ilgili bulgular Tablo 31’de sunulmuştur.

Tablo 31. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin LSD Testi Sonuçları

(I)Eğitim Düzeyi	(J)Eğitim Düzeyi	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	<i>p</i>	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlkokul	Ortaokul	1.629	1.740	.350	-1.80	5.06
	Lise	1.038	1.434	.470	-1.79	3.86
	Üniversite	-2.959	1.507	.051	-5.93	.01
Ortaokul	İlkokul	-1.629	1.740	.350	-5.06	1.80
	Lise	-.591	1.706	.729	-3.95	2.77
	Üniversite	-4.588*	1.768	.010	-8.07	-1.10
Lise	İlkokul	-1.038	1.434	.470	-3.86	1.79
	Ortaokul	.591	1.706	.729	-2.77	3.95
	Üniversite	-3.997*	1.469	.007	-6.89	-1.10
Üniversite	İlkokul	2.959	1.507	.051	-.01	5.93
	Ortaokul	4.588*	1.768	.010	1.10	8.07
	Lise	3.997*	1.469	.007	1.10	6.89

**p* < 0.05

Tablo 31’de yaş aralığında gözlenen puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Post Hoc LSD Testi sonucuna göre annelerin ebeveynlik stresi faktöründe puan ortalamalarının sıralaması, üniversite mezunu annelerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =32.31) > ilkokul mezunu annelerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =29.36) > lise mezunu annelerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =28.32) > ortaokul mezunu annelerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =27.73) şeklinde olup ortalamalar arasındaki istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farkın üniversite mezunu annelerin puan ortalamaları ile lise mezunu annelerin puan ortalamalarının karşılaştırılmasının test sonucunun üniversite mezunu annelerin lehine olduğu ve üniversite mezunu annelerin puan ortalamaları ile ortaokul mezunu annelerin puan ortalamalarının karşılaştırılmasının test sonucunun üniversite mezunu annelerin lehine olduğu görülmektedir. Ancak hesaplanan Ebeveynlik Stresi etki büyüklüğü (η^2 =0.044) ortalamalar arasındaki farkın küçük olduğunu göstermektedir (Green ve Salkind,

2005'ten aktaran Can, 2019). Ayrıca Tablo 31 ve Şekil 3 incelendiğinde üniversite mezunu olan annelerin ebeveynlik stres düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.3.3 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal-Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 32 ve 33'te sunulmuştur.

Tablo 32. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1-2 çocuk	125	29.48	8.412	27.99	30.97	16	55
3-4 çocuk	83	29.66	7.860	27.95	31.38	16	49
5 ve üzeri	4	28.50	5.745	19.36	37.64	22	36
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.63	16	55

Tablo 33. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuk Sayısına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktör	Gruplar	N	SO	χ^2	sd	p
Ebeveynlik Stresi	1-2 çocuk	125	105.44	.111	2	.946
	3-4 çocuk	83	108.22			
	5 ve üzeri	4	103.75			
	Toplam	212				

Tablo 33 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(2)=.111$; $p>.05$) görülmektedir.

4.3.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annelerin gelir getiren bir işte çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için t testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 34’te gösterilmiştir.

Tablo 34. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Çalışma Durumu	$\bar{X}$	ss	Levene's Testi		t	sd	p
					F	Sig.			
Ebeveynlik Stresi	Çalışma Durumu	Çalışıyor	29.28	8.487	.143	.705	-.206	210	.837
		Çalışmıyor	29.59	8.079					

Tablo 34 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresinin annenin gelir getiren bir işte çalışma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($t_{(36,176)} = -.206$, $p>.05$) görülmektedir.

4.3.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Evlilik Süresine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annelerin evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 35 ve 36’de sunulmuştur.

Tablo 35. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Evlilik Süresi	N	$\bar{x}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
1-10 yıl	96	30.15	8.623	90.98	100.94	42	125
11-20 yıl	89	28.31	7.029	96.77	105.05	56	125
21 yıl ve üzeri	27	31.37	9.357	97.61	104.05	62	124
Toplam	212	29.53	8.130	96.80	101.65	42	125

Tablo 36. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Evlilik Süresine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktör	Gruplar	N	SO	χ^2	sd	p
Ebeveynlik Stresi	1-10 yıl	96	110.82	3.22	2	.199
	11-20 yıl	89	98.12			
	21-30 yıl	27	118.76			
	Toplam	212				

Tablo 36 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin evlilik süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(2)=3.22$; $p>.05$) görülmektedir.

4.3.6. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(2, 209)} = 2.251$, $p = .108$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 37 ve 38’de sunulmuştur.

Tablo 37. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Doğum Sırası	N	$\bar{x}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
Birinci	71	30.99	9.051	28.84	33.13	17	55
İkinci	77	28.29	7.725	26.53	30.04	16	54
Diğer	64	29.42	7.352	27.59	31.26	16	47
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.63	16	55

Tablo 38. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırası Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
2.251	.108	Gruplararası	270.459	2	135.209	2.067	.129
		Grup içi	13676.310	209	65.437		
		Toplam	13946.769	211			

Tablo 38 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin çocuk doğum sırasına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=2.067$, $p>.05$) görülmektedir.

4.3.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi

ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(2, 209)} = .019, p = .981$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 39 ve 40'ta sunulmuştur.

Tablo 39. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına İlişkin
Betimsel Analiz Sonuçları

Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{x}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
0-2 yaş	34	27.82	7.602	25.17	30.48	16	43
3-5 yaş	90	30.21	8.568	28.42	32.01	16	55
6-8 yaş	88	29.50	7.854	27.84	31.16	18	51
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.53	16	55

Tablo 40. Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Yaşına Göre
Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi
Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
.019	.981	Gruplararası	140.839	2	70.419	1.066	.346
		Grup içi	13805.930	209	66.057		
		Toplam	13946.769	211			

Tablo 40 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin özel gereksinimli çocuğun yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=1.066, p>.05$) görülmektedir.

4.3.8. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin çocuğun özel gereksinim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 41 ve 42’de sunulmuştur.

Tablo 41. Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Özel Gereksinim Durumu	N	$\bar{x}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Zihinsel	54	30.26	8.367	27.98	32.54	16	54
Bedensel	17	25.00	4.899	22.48	27.52	19	36
Otizm	43	31.56	9.789	28.55	34.57	18	55
Diğer	98	29.03	7.356	27.56	30.51	16	53
Toplam	212	29.53	8.130	28.43	30.63	16	55

Tablo 42. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Çocuğun Özel Gereksinim Türüne Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonucu

Faktör	Gereksinim Türü	N	SO	χ^2	sd	p
Ebeveynlik Stresi	Zihinsel	54	111.56	7.19	3	.066
	Bedensel	17	71.38			
	Otizm	43	116.77			
	Diğer	98	105.30			
	Toplam	212				

Tablo 42 incelendiğinde annelerin ebeveynlik stresi düzeylerinin çocuk özel gereksinim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(3)=7.19$; $p>.05$) görülmektedir.

4.4 ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EVLİLİK YAŞAM DOYUMUNUN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

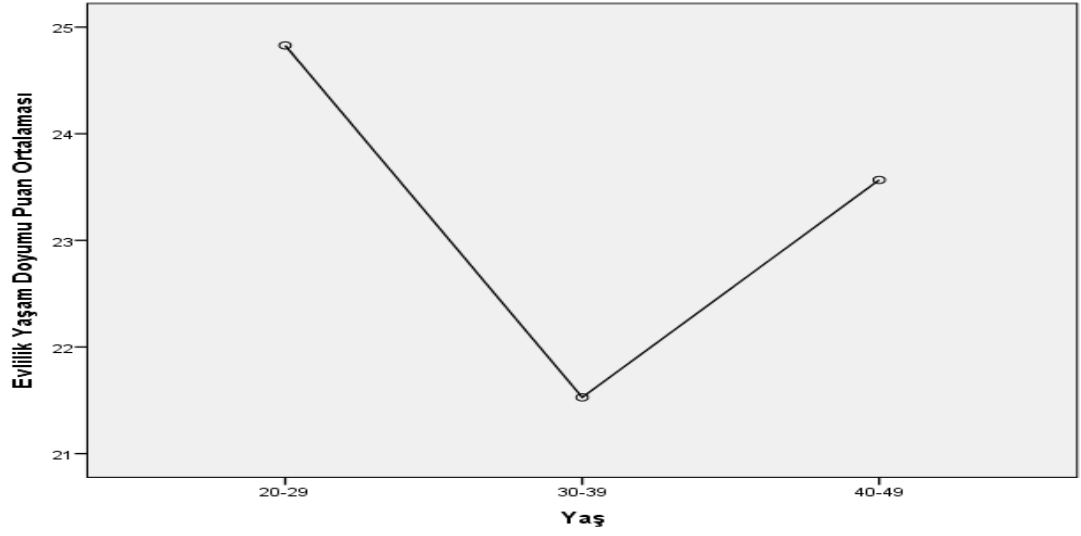
Araştırmanın dördüncü alt probleminde “Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin yaşı, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, evlilik süresi, çocuğun doğum sırası, çocuğun yaşı ve özel gereksinim türü bakımından anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

4.4.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(2, 209)} = .768$, $p = .465$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 43 ve 44, 45’te sunulmuştur.

Tablo 43. Annelerin Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Annenin Yaşı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
20-29 yaş	35	24.83	7.513	22.25	27.41	5	35
30-39 yaş	110	21.53	7.861	20.04	23.01	5	35
40-49 yaş	67	23.57	7.106	21.83	25.30	5	35
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Şekil 4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşına Göre Evlilik Yaşam Doyum Düzeyleri

Tablo 44. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumlarının Anne Yaşına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Fark	η^2
.768	.465	Gruplararası	360.181	2	180.091	3.140	.045	20-29> 30-39	0.02917
		Grup içi	11986.837	209	57.353				
		Toplam	12347.019	211					

Tablo 45. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Yaşına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin LSD Testi Sonuçları

(I) Yaşı	Anne (J) Anne Yaşı	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	<i>p</i>	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
20-29	30-39	3.301*	1.470	.026	.40	6.20
	40-49	1.261	1.579	.425	-1.85	4.38
30-39	20-29	-3.301*	1.470	.026	-6.20	-.40
	40-49	-2.040	1.174	.084	-4.35	.27
40-49	20-29	-1.261	1.579	.425	-4.38	1.85
	30-39	2.040	1.174	.084	-.27	4.35

**p* < 0.05

Tablo 44'teki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($F_{(2,209)} = 3.140$, $p < .05$) görülmektedir. Tablo 44'teki yaş aralığında gözlenen puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Post Hoc LSD Testi sonucuna göre annelerin evlilik yaşam doyumu faktöründe puan ortalamalarının sıralaması, 20-29 yaş aralığındaki annelerin puan ortalaması ($\bar{X}=24.83$) > 40-49 yaş aralığındaki annelerin puan ortalaması ($\bar{X}=23.57$) > 30-39 yaş aralığındaki annelerin puan ortalaması ($\bar{X}=21.53$) şeklinde olup ortalamalar arasındaki istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farkın 20-29 yaş aralığındaki annelerin puan ortalamaları ile 30-39 yaş aralığındaki annelerin puan ortalamalarının karşılaştırılmasının test sonucunun 20-29 yaş aralığındaki annelerin lehine olduğu görülmektedir. Ancak hesaplanan evlilik yaşam doyumu etki büyüklüğü ($\eta^2=0.029$) ortalamalar arasındaki farkın küçük olduğunu göstermektedir (Green ve Salkind, 2005'ten aktaran Can, 2019). Ayrıca Tablo 44 ve Şekil 4 incelendiğinde 20-29 yaş arasındaki annelerin evlilik yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.4.2. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için [$F_{(3, 208)} = .711, p = .547$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 46 ve 47’de sunulmuştur.

Tablo 46. Annelerin Eğitim Düzeyine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
İlkokul	59	22.73	8.174	20.60	24.86	5	35
Ortaokul	33	22.27	8.438	19.28	26.26	5	35
Lise	66	22.79	7.470	20.95	24.62	5	35
Üniversite	54	22.89	6.946	20.99	24.78	8	35
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 47. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Annenin Eğitim Düzeyi Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
.711	.547	Gruplararası	8.449	3	180.091	2.816	.986
		Grup içi	12338.570	208	57.353		
		Toplam	12347.019	211			

Tablo 47 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumu düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(3,208)}=2.816$, $p>.05$) görülmektedir.

4.4.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 48 ve 49’da sunulmuştur.

Tablo 48. Annelerin Çocuk Sayısına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
1-2 çocuk	125	22.50	7.503	21.18	23.83	5	35
3-4 çocuk	83	23.02	8.000	21.28	24.77	5	35
5 ve üzeri	4	23.00	5.888	13.63	32.37	15	29
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 49. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumu Düzeylerinin Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktör	Gruplar	N	SO	χ^2	sd	p
Evlilik	1-2 çocuk	125	104.43	.349	2	.840
Yaşam	3-4 çocuk	83	109.53			
Doyumu	5 ve üzeri	4	108.25			
	Toplam	212				

Tablo 49 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumu düzeylerinin çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(2)=.349$; $p>.05$) görülmektedir.

4.4.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çalışma Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun annelerin gelir getiren bir işte çalışma durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 50’de gösterilmiştir.

Tablo 50. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çalışma Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken		$\bar{X}$	ss	Levene's Testi		t	sd	p
					F	Sig.			
Evlilik Yaşam Doyumu	Çalışma	Çalışıyor	24.53	7.71	.001	.974	1.564	210	.119
	Durumu	Çalışmıyor	22.35	7.60					

Tablo 50 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin gelir getiren bir işte çalışma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($t_{(36,176)}=1.564$, $p>.05$) görülmektedir.

4.4.5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Evlilik Süresine Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 51 ve 52’de sunulmuştur.

Tablo 51. Annelerin Evlilik Süresine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Evlilik Süresi	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En	En
				Alt Sınır	Üst Sınır	Düşük Puan	Yüksek Puan
1-10 yıl	96	21.90	8.033	20.27	23.52	5	35
11-20 yıl	89	23.51	7.641	21.90	25.12	5	35
21 yıl ve üzeri	27	23.04	6.060	20.64	25.43	8	34
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 52. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumu Düzeylerinin Evlilik Süresi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis Sonuçları

Faktör	Gruplar	N	SO	x^2	sd	p
Evlilik	1-10 yıl	96	99.72	2.34	2	.309
Yaşam	11-20 yıl	89	113.52			
Doyumu	21 ve üzeri	27	107.44			
	Toplam	212				

Tablo 52 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumlarının evlilik süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($x^2(2)= 2.34$; $p>.05$) görülmektedir.

4.4.6. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumlarının Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen

olduğu görüldüğü için [$F_{(2, 209)} = .257, p = .774$] tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 53 ve 54'te sunulmuştur.

Tablo 53. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Doğum Sırasına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuğun Doğum Sırası	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Birinci doğum	71	21.52	7.229	19.81	23.23	5	35
İkinci doğum	77	24.14	7.907	22.35	25.94	5	35
Diğer	64	22.33	7.633	20.42	24.23	6	35
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 54. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Doğum Sırasına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
.257	.774	Gruplararası	267.763	2	133.881	2.316	.101
		Grup içi	12079.256	209	57.795		
		Toplam	12347.019	211			

Tablo 54 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumlarının özel gereksinimli çocuğun doğum sırası bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=2.316, p>.05$) görülmektedir.

4.4.7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için öncelikle puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonucunda, varyansların homojen olduğu görüldüğü için $[F_{(2, 209)} = .358, p = .699]$ tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 55 ve 56’de sunulmuştur.

Tablo 55. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşına İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
0-2 yaşında	34	24.26	7.597	21.61	26.92	7	35
3-5 yaşında	90	21.67	7.948	20.00	23.33	5	35
6-8 yaşında	88	23.19	7.287	21.65	24.74	5	35
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 56. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Levene Testi	p	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
.358	.699	Gruplararası	200.685	2	100.343	1.727	.180
		Grup içi	12146.334	209	58.116		
		Toplam	12347.019	211			

Tablo 56 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumunun özel gereksinimli çocuğun yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($F_{(2,209)}=1.727$, $p>.05$) görülmektedir.

4.4.8. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre İncelenmesi

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun çocuğun özel gereksinim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 57 ve 58’de sunulmuştur.

Tablo 57. Annelerin Çocuk Özel Gereksinim Durumuna İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Çocuk Özel Gereksinim Durumu	N	$\bar{X}$	ss	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Zihinsel	54	23.52	8.355	21.24	25.80	5	35
Bedensel	17	20.47	7.551	16.59	24.35	5	32
Otizm	43	21.84	6.921	19.71	23.97	8	35
Diğer	98	23.05	7.570	21.53	24.57	5	35
Toplam	212	22.72	7.650	21.68	23.75	5	35

Tablo 58. Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktör	Gruplar	N	SO	χ^2	sd	p
Evlilik	Zihinsel	54	114.24	3.11	3	.375
Yaşam	Bedensel	17	90.68			
Doyumu	Otizm	43	97.37			
	Diğer	98	108.98			
	Toplam	212				

Tablo 58 incelendiğinde annelerin evlilik yaşam doyumlarının çocuğun özel gereksinim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($\chi^2(3)= 3.11$; $p>.05$) görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine göre tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. TARTIŞMA

5.1.1 Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesi, Ebeveynlik Stresi ve Evlilik Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumu ile ebeveynlik stres düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki, evlilik yaşam doyumu ile aile yaşam kalitesi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki, aile yaşam kalitesi ile stres arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlik stres düzeyinin ve aile yaşam kalitesinin evlilik yaşam doyumunu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Bu durum evlilik yaşam doyumu yüksek olan annelerin ebeveynlik stresinin düşük, aile yaşam kalitesinin yüksek olduğunu göstermiştir. Ebeveynin stres düzeyi arttıkça da evlilik doyumunun azalacağı söylenebilir (Zaidman-Zait, 2008). Güzeloğlu (2019) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin, stres ve umutsuzluğun yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dardas ve Ahmad (2014) tarafından yapılan çalışmada otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin stresinin yaşam kalitesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Cho ve Lung (2013) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

5.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Aile Yaşam Kalitesinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Meral (2011) tarafından yapılan çalışmada ebeveynin yaşının aile yaşam kalitesi yordayıcılarından biri olmadığı bulunmuştur. Çam ve Özkan (2009), Demiray (2019) ve Şengün (2018) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Demiray (2019) tarafından yapılan çalışmada eğitim düzeyine göre aile yaşam kalitesinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Çam ve Özkan (2009), Demiray (2019) ve Şengün (2018) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Ahmet (2017) tarafından yapılan çalışmada eğitim düzeyi okuryazarlık olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesi diğer eğitim düzeylerinden düşük bulunmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın bulgularıyla örtüşmemektedir. Ayrıca Kara (2016) ve Alpgan (2018) tarafından yapılan çalışmalarda da eğitim düzeyinin aile yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu alanyazındaki diğer çalışmalarla benzer niteliktedir. Karaduman (2018) tarafından yapılan çalışmada ailenin sahip olduğu çocuk sayısının aile yaşam kalitesini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Söğüt (2018) çocuk sayısının aile yaşam kalitesini yordayan bir değişken olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Şengün (2018) ve Toprak (2018) de gelişimsel geriliğe sahip çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitelerinin çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Demiray (2019) tarafından yapılan çalışmada ise çocuk sayısı ile aile yaşam kalitesi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin gelir getiren bir işte çalışma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelir getiren bir işte çalışan annelerin aile yaşam kalitesi çalışmayan annelere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum gelir getiren bir işte çalışan annelerin ev

dışındaki zamanlarda kafalarını farklı şeylerle meşgul edebilmeleri ve bakım masrafları ile ilgili konularda ailelerine katkı sağlamalarıyla ilişkili olabilir. Çalışma hayatından doyum sağlamalarının, kendilerini işe yarar hissetmelerinin ve başka şeylerle meşgul olmalarının özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşam kalitelerini pozitif yönde etkilemiş olabileceği düşünülebilir. Alpğan (2018) tarafından yapılan çalışmada da aile yaşam kalitesi alt boyutları ile gelişimsel geriliğe sahip çocuğu olan annelerinin çalışma durumu arasında çalışan annelerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaşma olduğu görülmüştür. Shu ve Lung (2005) tarafından yapılan çalışmada otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumlarının aile yaşam kalitesi algılarında belirleyici bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meral (2011) araştırmasında bu çalışmadan farklı olarak gelir getiren bir işte çalışıp çalışmamanın aile yaşam kalitesini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Demiray (2019) tarafından yapılan çalışmada da evlilik süresine göre aile yaşam kalitesinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alpğan (2018) tarafından yapılan çalışmada ise özel gereksinimli çocuğun doğum sırası ile aile yaşam kalitesinin alt boyutlarından biri olan finansal yeterlik boyutunda manidar düzeyde farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekiz-Andiç (2018) tarafından yapılan çalışmada çocuk yaşı değişkeninin aile yaşam kalitesinin yordayıcısı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bayat (2005) tarafından yapılan çalışmada, çocuğun yaşı ve aile yaşam kalitesi algısı arasında olumsuz ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şengün (2018) tarafından yapılan araştırmada da gelişimsel geriliğe sahip çocuğun yaşının annenin aile yaşam kalitesini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Meral (2011) tarafından yapılan çalışmada ise özel

gereksinimli çocuğun yaşı arttıkça annelerin aile yaşam kalitesinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Karaduman (2020) çalışmasında özgül öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu olan ebeveynlerin otizmli çocuğu olan ebeveynlere göre aile yaşam kalitesinin alt boyutlarından biri olan yetersizliğe ilişkin destek alt boyutundaki puanlarının manidar düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlik Stresinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annenin yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Koçhan (2019) tarafından yapılan çalışmada da ebeveyn yaşının anne baba stresi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bakır (2020), Kanat (2020), Söğüt (2019) ve Gülaldı (2010) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin annenin eğitim düzeyine göre üniversite mezunu anneler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite mezunu annelerin ebeveynlik stres düzeyi ortaokul ve lise mezunu annelere göre daha yüksektir. Üniversite mezunu annelerin ortaokul ve lise mezunu annelere göre ebeveynlik stres düzeylerinin yüksek olmasının kariyer hedefleriyle ve gelecek beklentileriyle ilişkili olabileceği düşünülebilir. Mesleki gelişimlerine ayırmayı düşündükleri zamanlarını çocuklarına ayırmak zorunda kalmış olabilecekleri, böylece kariyer planlarını özel gereksinimli çocukları için terketmek durumunda kalmış olabilecekleri ileri sürülebilir. Bu duruma bağlı olarak üniversite mezunu annelerin ebeveynlik stres düzeyi daha yüksek bulunmuş olabilir. Dabrowska ve Pisula (2010) tarafından yapılan çalışmada benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Bakır (2020) tarafından yapılan çalışmada ilkökul ve ortaokul mezunu annelerin ebeveynlik stresinin diğer gruplara göre yüksek olduğu, Koçhan (2019) tarafından yapılan çalışmada ortaokul mezunu annelerin ebeveynlik stresinin en yüksek olduğu, Kaytez,

Durualp ve Kadan (2015) tarafından yapılan çalışmada ise lise mezunu annelerin ebeveynlik stresinin en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güllaldı (2010), Kanat (2020), Söğüt (2019) ve Taşçı (2014) tarafından yapılan çalışmalarda ise eğitim düzeyi ve stres düzeyi arasında bir ilişki olmadığı sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin çocuk sayısına göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güllaldı (2010), Kanat (2020) ve Söğüt (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin çalışma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güllaldı (2010) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Uysal (2009) tarafından yapılan çalışmada ise çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara göre daha fazla stres yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kanat (2020) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Koçhan (2019) tarafından yapılan çalışmada da engelli çocuğu olan ebeveynlerin stres düzeyi ile çocuk yaşı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlhan (2017) tarafından yapılan çalışmada da 3-6 yaş arasındaki özel gereksinimli çocukların ebeveynlerin stres düzeyi incelenmiş ve çocuk yaşı ve stres düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kanat (2020), Öztürk (2019) ve Türkan (2017) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Kaner (2004) tarafından yapılan çalışmada ise küçük yaşta özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin daha stresli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tehe, Honan ve Hevey (2009) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bakır (2020) ve Koçhan (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da ebeveynlik stresinin çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akkök, Aşkar ve Karancı (1992) ve Çandır (2015) tarafından yapılan çalışmalarda ise otizmlili çocuğu olan annelerin ebeveynlik stres düzeyi diğer özel gereksinim türlerine göre daha yüksek bulunmuştur.

5.1.4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Evlilik Yaşam Doyumunun Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tartışılması

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun annenin yaşına göre 20-29 yaş arasındaki anneler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. En yüksek evlilik doyumunun 20-29 yaş arasındaki annelerde olduğu tespit edilmiştir. Bunun evliliğin ilk yıllarındaki evlilik yaşam doyumunun her şeye rağmen daha iyi düzeyde olmasıyla ilişkili olabileceği düşünülebilir. Zamanın ilerlemesine bağlı olarak özel gereksinimli çocuk nedeniyle ebeveynlerin maddi ve manevi bakımdan yorulması, yıpranması söz konusu olabilir. Baş (2018) tarafından yapılan çalışmada da 20-30 yaş arasındaki ebeveynlerin evlilikten daha çok doyum aldığı, Güler (2010) tarafından yapılan çalışmada 20-35 yaş arasındaki ebeveynlerin evlilikten daha çok doyum aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular bu araştırmayı destekler niteliktedir. Karaman (2019) tarafından yapılan çalışmada ise 20-25 yaş arasındaki ebeveynlerin evlilikten daha az doyum aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Taşköprü (2013) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Özşenel (2017) ve Güven (2005) tarafından yapılan çalışmalarda ise ebeveyn yaşı ve evlilik yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güler (2010), Özşenel (2017) ve Karaman (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Baş (2018), Çağ ve Yıldırım (2013) ve Dokuman (2017) tarafından yapılan çalışmada ise eğitim düzeyi ve evlilik doyumunu arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun çocuk sayısına göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özşenel (2017) ve Karaman (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Fırat (2000) tarafından zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynleriyle yapılan çalışmada ise çocuk sayısı arttıkça evlilik doyumunun düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Baş (2018), Güler (2010) ve Yalçın (2014) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun çalışma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sarıyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin meslekleri ve evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özşenel (2007) tarafından yapılan çalışmada da otizmlı çocuk babalarının meslek değişkeninin evlilik yaşam doyumunu etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun evlilik süresine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dokuman (2017), Özşenel (2017) ve Sarıyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Güler (2010) ve Demiray (2016) tarafından yapılan çalışmalarda ise evlilik süresi ve evlilik doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun özel gereksinimli çocuğun yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özşenel (2017) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumunun çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sarıyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada da özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuğun özel gereksinim türü ve evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güler (2010) ve Karaman (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

5.2. SONUÇLAR

1. Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumu ile ebeveynlik stres düzeyi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki, evlilik yaşam doyumu ile aile yaşam kalitesi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki, aile yaşam kalitesi ile stres arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2. Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin çalışma durumuna göre gelir getiren bir işte çalışan anneler lehine farklılaştığı, çalışan annelerin aile yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına, eğitim düzeyine, çocuk sayısına, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
3. Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ebeveynlik stresinin eğitim düzeyine göre üniversite mezunu annelerin lehine farklılaştığı, üniversite mezunu annelerin ebeveynlik stres düzeyinin ortaokul ve lise mezunu olan annelere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile ebeveynlik stresinin annenin yaşına, çocuk sayısına, çalışma durumuna, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
4. Evlilik yaşam doyumu incelendiğinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kalitesinin annenin yaşına göre 20-29 yaş aralığındaki anneler lehine

farklılaştığı, 20-29 yaş aralığındaki annelerin evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilik yaşam doyumlarının annenin eğitim düzeyine, çocuk sayısına, çalışma durumuna, evlilik süresine, özel gereksinimli çocuğun doğum sırasına, yaşına ve özel gereksinim türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.3. ÖNERİLER

Bu bölümünde araştırma sonuçlarına dayalı önerilere ve ileride yapılabilecek araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.3.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

1. Aile yaşam kalitesine ilişkin gelir getiren bir işte çalışan annelerin çalışmayan annelere göre daha yüksek olduğunun görülmesi çalışmak isteyen annelere uygun şartların sağlanması ve özel gereksinimli çocuklarını anneleri isteyken güvenle bırakabileceği yerlerin yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir.
2. Ebeveynlik stresine ilişkin üniversite mezunu annelerin ortaokul ve lise mezunu annelere göre ebeveynlik stresinin daha yüksek olması, üniversite mezunu annelerin stres düzeylerini azaltacak önlemlerin alınmasını gerektirmektedir.
3. Evlilik yaşam doyumuna ilişkin 20-29 yaş aralığındaki annelerin diğer annelere göre evlilik yaşam doyumunun daha yüksek olduğunun görülmesi yaş arttıkça evlilik yaşam doyumunun düştüğünü göstermektedir. Bu nedenle ailelere psikolojik destek verilmeli ve yıllar geçtikçe evlilik yaşam doyumunun düşmesi önlenmelidir. Özel gereksinimli çocukların ve annelerin yararlanabileceği ücretsiz kurslar düzenlenmelidir. Ebeveynler böylece kendilerine özel bir zaman ayırabilir ve psikolojik sağlıklarına katkıda bulunabilirler.

5.3.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırma sadece 0-8 yaş arasında özel gereksinimli çocuğu olan annelerle yapılmıştır. Diğer araştırmalarda yaş grubu genişletilebilir.

2. Bu araştırmada sadece anneler ile çalışılmıştır. Örneklem babalar da eklenerek ikili karşılaştırmalar yapılabilir.
3. Bu araştırma sadece rehabilitasyon merkezinden eēitim alan çocukların anneleri ile yapılmıştır. Diēer araştırmalarda örneklem okullardan seçilebilir.
4. Bu araştırma farklı özel gereksinim türlerinden ocuēu olan annelerle yapılmıştır. Tek zel gereksinim türünü içeren çalışmalar yapılabilir.
5. Araştırma Sakarya ilinde yapılmıştır. Diēer araştırmalar başka illerde yapılarak karşılaştırmalar yapılabilir.
6. Araştırmada aile yaşam kalitesi, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu birlikte incelenmiştir. Başka araştırmalarda konular tek başına detaylı olarak incelenebilir.
7. Araştırmaya tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri de eklenerek ikili karşılaştırmalar yapılabilir.
8. Bu araştırma ölçeklere verilen cevaplarla sınırlıdır. Ebeveynlere açık uçlu sorular sorularak araştırma derinleştirilebilir. Nitel veya karma desenli araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abidin, R. R. (1989). The Determinants Of Parenting: What Variables Do We Need To Look At. *Apa Section 1 Child Clinical Psychology*, August, 1-29.
- Aghaei, A., Khayyamnekouei, Z. Ve Yousefy, A. (2013). General Health Prediction Based On Life Orientation, Quality Of Life, Life Satisfaction And Age, *Procedia- Social And Behavioral Sciences*, 84, 569-573.
- Ahmet, S. (2017). Batı Trakya’da Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ailelerinin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 461-474.
- Akçalı, S., Altındağ, A., Geyik, S., Cansel, N. (2009). Epilepsi Hastalarında Yaşam Kalitesi, Depresyon, Anksiyete Ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 46, 91-97.
- Akkök, F., Aşkar, P., & Karancı, A. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babalardaki Stresin Yordanması, *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 8-12.
- Akkök, F. (1997). *Bayan Perşembeler*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Aksoy, A., Kutluca, F. (2005). Çalışma Hayatında Stres Kaynakları, Stres Belirtileri Ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 457-486.
- Akyol, S. U. (2013). *Boşanmış Ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Aldersey, H. M., Francis, G. L., Haines, S. J. & Chiu, C. Y. (2017), Family Quality Of Life İn The Democratic Republic Of The Congo. *Journal Of Policy And Practice İn Intellectual Disabilities*, 14, 78-86.
- Alpgan, Ö. (2018). *Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Aile Yaşam Kalitesi Düzeyinin Çocuk Anne-Baba İlişkisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Alshamri, K. H. (2016). *Family Quality Of Life For Families Of Children With Intellectual Disability İn Saudi Arabia* (Unpublished Doctoral Dissertation). Western Sydney Üniversitesi, Sydney, Avusturalya. Retrieved From: <https://Researchdirect.Westernsydney.Edu.Au>

- Appleton, S. And Song, L. (2008). Life Satisfaction İn Urban China: Components And Determinants. *World Development*, (36), 11.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme Ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atam, A. (2009). *Serebral Palsili Çocuğu Olan Ve Olmayan Annelerin Evlilik Yaşantılarında Algıladıkları Doyum Ve Evliliklerinde Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atkinson, Rita L., Atkinson, Richard C., Smith, Edward E., Bem, Darly J., Hoeksema, Susan Nolen (1996), *Psikolojiye Giriş*, Ankara: Arkadaş Yay.
- American Speech Language Hearing Association (Asha) (2004). *Scope Of Practice İn Speech Language Pathology*. Wwww.Asha.Org/Nr/Rdonlyres.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Dsm-V Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı* (Çev. Köroğlu, E), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Ardıç, A. (2012). *Özel Gereksinimli Çocuk Ve Aile*. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Aile Eğitimi Ve Rehberliği İçinde* (S.19-52). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Aydemir, Ö., Ergün, H., Soygür, H., Kesebir, S. Ve Tulunay, C. (2009). Major Depresif Bozuklukta Yaşam Kalitesi: Kesitsel Bir Çalışma, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 205-212.
- Aydın-Demirağ, S. (2015). Kronik Hastalıklar Ve Yaşam Kalitesi. *Türkiye Klinikleri*, 6(6), 6-9.
- Aydiner-Boylu, A., Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam Kalitesi Ve Göstergeleri. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 137-150.
- Aysan, F. Ve Özben, Ş. (2007). Engelli Çocuğu Olan Anne Babaların Yaşam Kalitelerine İlişkin Değişkenlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 1-6.
- Bakır, D. (2020). *Farklı Gelişen Çocukların Ebeveynlerinde Öz Duyarlılık Ve Aile Desteği Algısının Ebeveyn Stresi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, A. B. (2018). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler İle Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yalnızlık Düzeyleri Ve Evlilik Doyumu*

İle İlişkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bayat, M. (2005). *How Family Members' Perceptions Of Influences And Causes Of Autism May Predict Assessment Of Their Family Quality Of Life*. Doctoral Dissertation, Loyola University, Chicago.
- Bailey, D., B., & Powell. T. (2005). Assessing The Information Needs Of Families In Early Intervention. Guralnick, M.(Ed), *The Developmental Systems Approach To Early Intervention* (S. 151–179). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Birşan-Şengün, S. (2018). *Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarını Kabul Red Davranışları Ve Aile Yaşam Kalitesi Algıları*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bromley, J., Hare, D. J., Davison, K., & Emerson, E. (2004). Mothers Supporting Children With Autistic Spectrum Disorders: Social Support, Mental Health Status And Satisfaction With Services. *Autism*, 8(4), 409-423.
- Brown, M., Whiting, J., Kahumoku-Fessler, E., Witting, A. B., & Jensen, J. (2019). A Dyadic Model Of Stress, Coping, And Marital Satisfaction Among Parents Of Children With Autism. *Family Relations*, 69(1), 138-150.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Canarlan, H. Ve Ahmetoğlu E. (2015). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesinin İncelemesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Cagran B, Schmidt M, Brown I. (2011). “Assessment Of The Quality Of Life In families With Children Who Have Intellectual And Developmental Disabilities In Slovenia”, *Journal Of Intellectual Disability Research*, 55(12), 1093-1184.
- Cavkaytar, A. (2010). *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Aileler*. Tülin Güler (Ed.), Anne Baba Eğitimi (S. 73-89). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Celenk, O., & Van De Vijver, F. J. (2013). What Makes Couples Happy? Marital And Life Satisfaction Among Ethnic Groups In The Netherlands. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 44, 1273-1291.

- Ceylan, R. (2004). *Entegre Eğitime Katılan Ve Katılmayan Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon Ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cho, K. S. And Hong, E. J. (2013). *A Path Analysis Of The Variables Related To The Quality Of Life Of Mothers With Disabled Children In Korea*. Eulji University.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan Ve Davranış. Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357.
- Colero, A. M. B. (2014). *The Relationship Between Child Social-Emotional Competence, Child Communication Competence, And Parental Stress In A Sample Of Children Who Are Deaf Or Hard Of Hearing* (Postdoctoral Studies). The University Of British Columbia/The Faculty Of Graduate And Postdoctoral Studies, Vancouver.
- Çağ, P. & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel Ve Kişisel Değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.
- Çakır, Ö., Aksaraylı, M., Çınar, E. Ve Denizli, U. (2013). Günlük Yaşam Aktiviteleri- Yaşam Kalitesi- Psikolojik Ve Fiziksel İyilik Hali İlişkisi: Türkiye’de Emekliler Açısından Bir İnceleme. 19. *Ulusal Ergonomi Kongresi Bildiriler Kitabı*, 460-477.
- Çakır, S. (2008). *Evli Bireylerin Evlilik Uyumlarının Ana-Babalarına Bağlanma Düzeyleri Ve Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çalışkan, M.N. (2020). *Tek Çocuklu Ailelerde Ebeveynlik Stresinin Psikolojik Esneklik Ve Eş Desteği İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çalışkan, T., Duran, S., Karadaş, A., Ergün, S., Tekir, Ö. (2015). Kanser Hastalarının Yaşam Kalitesi Ve Sosyal Destek Düzeylerinin Değerlendirilmesi *Kü Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(1), 27-36.

- Çam, O., Özkan, Ö. (2009). Otistik Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi. *Öz-Veri Dergisi*, 2(6), 1425-1439.
- Çan-Aslan, Ç. (2010). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne Ve Babaların Psikolojik Belirtileri, Sosyal Destek Algıları Ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çandır, G. (2015). *4-24 Yaş Arası Otizm Spektrum Bozukluğu Ve Down Sendromu Tanısı Alan Çocukların Annelerinde Depresyon, Anksiyete, Stres Ve Baş Etme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, E. (2013). Evlilik Hoşnutsuzluğu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8(12), 249-261.
- Çelik, E. (2014). The Validity And Reliability Of The Turkish Version Of The Married Life Satisfaction Scale. *Cumhuriyet International Journal Of Educaiton*, 3(4), 1-9.
- Çelimli, Ş. (2009). *Amerika Ve Türkiye’de Otizmi Olan Çocukları Bulunan Ailelerin Aile İşlevlerine Dair Süreçlerin Karşılaştırmalı Çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dabrowska, A., & Piusula, E. (2010). Parenting Stress And Coping Styles İn Mothers And Fathers Of Pre-School Children With Autism And Down Syndrome. *Journal Of Intellectual Disability Research* 54 (3), 266–280.
- Dale, N. (1996), *Working With Families Of Children With Special Needs*, London: Routledge.
- Dalkılıç, M. (2016). *Otizimli Çocuğu Olan Çiftlerin Evlilik Doyumu, Kaygı, İlişkisel Yılmazlık Ve Psikolojik Yardım Alma Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Dardas, L. A., & Ahmad, M. M. (2014). Predictors Of Quality Of Life For Fathers And Mothers Of Children With Autistic Disorder. *Research İn Developmental Disabilities*, 35, 1326-1333.

- Dardas, L. A., & Ahmad, M. M. (2014). Psychometric Properties Of The Parenting Stress Index With Parents Of Children With Autistic Disorder. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 58(6), 560-571.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting Stress And Child Adjustment: Some Old Hypotheses And New Questions. *Clinical Psychology: Science And Practice*, 5(3), 314-332.
- Demiray, G. (2019). *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Yaşam Kalitesi, Umutsuzluk Ve Yılmazlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte Uyumun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel S. Ve Canat S. (2004). Ankara'daki Beş Eğitim Kurumunda Kendini Yaralama Davranışı Üzerine Bir Çalışma, *Kriz Dergisi*, 12 (3), 1-9.
- Denli, Ö. S. (2016). *Evli Çiftlerde Eşler Arasında Algılanan Kişilik Benzerliğinin Evlilik Uyumuna Ve Evlilik Doyumuyla İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Dockery, A. (2004). Happiness, Life Satisfaction And The Role Of Work: Evidence From Two Australian Surveys, *Unpublished Mimeo*, 45-54.
- Dokuman, E. (2017). *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyi İle Evlilik Uyumuna Ve Evlilik Doyumunun İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. (2010). İşitme Engelli Çocuğu Olan Ve Olmayan Ana- Babaların Stres, Depresyon Ve Sürekli Kaygı Belirtileri Yönünden Karşılaştırılması. 2. *International Journal Of Early Childhood Special Education*, 2(3), 231-246.
- Dökmen, Z. Y., Ve Tokgöz, Ö. (2002). *Cinsiyet, Eğitim Cinsiyet Rolü Ve Evlilik Doyumu, Eşle Algılanan Benzerlik Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, XI. Ulusal Psikoloji Kongresi, 9-13 Eylül.
- Dunning, M And Giallo, R 2012, Fatigue, Parenting Stress, Self-Efficacy And Satisfaction In Mothers Of Infants And Young Children, *Journal Of Reproductive And Infant Psychology*, 30 (2), 145-159.

- Dunst, C.J., Trivette, C.M. & Cross, A. (1986). Mediating Influences Of Social Support: Personal, Family And Child Outcomes. *American Journal Of Mental Deficiency*, 90(4), 403-417.
- Durna, U. (2005). A Tipi Ve B Tipi Kişilik Yapıları Ve Bu Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 275-290.
- Ekiz-Andiç, H. (2018). *Çoklu Yetersizlikten Etkilenmiş Görmeyen Çocukların Annelerinin Aile Yaşam Kalitesi Ve Yaşama Yönelik Algılarının İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eren, G. (2019). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Babaların Stres Düzeyleri Ve Stresle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi: Karma Desenli Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eren-Kanbir, A.(2018). *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Evlilik Doyumu: Niteliksel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbek E, Beştepe E, Akar H, Eradamlar N, Alpkan R. L. (2005). Evlilik Uyumu. *Düşünen Adam*, 18: 39-47.
- Ertaş, İ. N. (2020). *Tipik Ve Atipik Gelişim Gösteren Okul Öncesi Çocuklarda Duyusal İstismar Potansiyelinin Ebeveyn Stresi Ve Çocuk Mizacı Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Eskin, M. (2012). Evlilik Terapisi İçin Başvuran Çiftlerin Evlilik Doyumu Ve Evlilik Terapisiyle Hakkındaki Görüşleriyle İlişkili Etmenler. *Klinik Psikiyatri*, 15, 226-237.
- Fırat, S. (2000). *Otistik Ve Zihinsel Özürlü Çocukların Annelerinde, Kaygı, Depresyon, Aleksitimi Ve Genel Psikolojik Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Genç, A, Şener, Ü, Karabacak, H, Üçok, K. (2011). Kadın Ve Erkek Genç Erişkinler Arasında Fiziksel Aktivite Ve Yaşam Kalitesi Farklılıklarının Araştırılması. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 12 (3) , 145-150
- Gibbons, C. (2012). Stress, Positive Psychology And The National Student Survey. *Psychology Teaching Review*, 18(2), 22-30.

- Gören, A.B. (2016). *Engelli Çocuğa Sahip Annelerde Yas Süreci*. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 20(1), 225-244.
- Gülaldı, D. (2010). *Erken Çocuklukta Serebral Palsi'li Ve Otistik Çocuk Annelerinin Ebeveyn Stres Düzeylerinin Yaşam Doyumları İle İlişkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Gül-Can, F. (2015). *Engelli Çocuğu Olan Ve Olmayan Ebeveynlerin Evlilik Uyumu Yaşam Doyumu Ve Etkileyen Faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Güleç-Aslan, Y. (2016). Kaynaştırma Ortamlarında Ailelere Yönelik Eğitsel Ve Psikolojik Hizmetler. *Sakarya University Journal Of Education*, 6(3), 71-80.
- Güler, A. (2010). *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Evlilik Doyumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, N. (2005). *İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ve Evlilikte Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumu İle İlişkisi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, S. Ve Şener, A. (2010). Factors Affecting Life Satisfaction In Old Age, *Turkish Journal Of Geriatrics*, 14(2), 179-186.
- Güzeloğlu, B. (2019). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Eş Destek Ve Aile Yaşam Kalitesinin Umutsuzluk Ve Stres Düzeyleri İle İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., & Floyd, F. J. (2011). *Marital Satisfaction And Parenting Experiences Of Mothers And Fathers Of Adolescents And Adults With Autism*. *American Journal On Intellectual And Developmental Disabilities*, 116(1), 81–95.
- Heller, D.; T. A. Judge Ve D. Watson; (2002), The Confounding Role Of Personality And Trait Affectivity İn The Relationship Between Job And Life Satisfaction, *Journal Of Organizational Behavior*, 23, 815-835.

- Hintermair, M. (2004). Sense Of Coherence: A Relevant Resource İn The Coping Process Of Mothers Of Deafand Hard-Of-Hearing Children. *Journal Of Deaf Studies And Deaf Education*, 9, 15-26.
- Hoffman, D., Sweeney, P., Hodge, D., Wagner-Lopez, M., & Looney, L. (2009). Parenting Stress And Closeness: Mothers Of Typically Developing Children And Mothers Of Children With Autism. *Focus On Autism And Other Developmental Disabilities*, 24(3),178–187.
- Hu, X., Wang, M. And Fei, X. (2011). Family Quality Of Life Of Chinese Families Of Children With İntellectual Disabilities. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 56(1), 30-44.
- Hünler, O. S. (2002). *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri Ve Algılanan Evlilik Sorunları Çözümü Becerilerinin, Dindarlık Ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü*, Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- İlhan, K. (2014). *Engelli Çocuğu Olan Anne Ya Da Babalarda Aile Desteği Ve Aile Stresi İle İlgili Değişkenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, T. (2017). Özel Gereksinimli 3-6 Yaş Çocukların Ebeveynlerinin Stres Düzeyleri İle Roller Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3), 383-400.
- Kanat, S. (2020). *Examining The Relationship Between Parenting Stress And Marriage Burnout Of Parents Having Children Diagnosed With Cerebral Palsy*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi.
- Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, Ankara Üniversitesi.
- Kaner, S. (2009). *Aile Katılımı Ve İşbirliği*. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin Engelliler Ve Eğitimleri İçinde* (S. 352- 405). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kara, D. Ö. (2016). *Gelişimsel Yetersizlik Ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Aile Yaşam Kalitesi, Evlilik Uyumu Ve Öznel İyi Oluşlarının İncelenmesi*” Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi.
- Karaman, Z. (2019). *Normal Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Ebeveynler İle Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Algıladıkları Eş Desteği Ve Evlilik*

- Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karaduman, H. (2020). *Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ve Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Aile Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaytez, N., Durualp, E. Ve Kadan, G. (2015). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kavlu, İ., Pınar, R. (2009). Acil Servislerde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Ve İş Doyumlarının Yaşam Kalitesine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 29(6), 1543-1555.
- Keith, K. D., Heal, L. W. Ve Schalock, R. L., (1996). Cross-Cultural Measurement Of Critical Quality Of Life Concepts. *Journal Of Intellectual And Developmental Disability*, 21, 273-293.
- Keskin, C. Z. (2015). *Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörler Ve Aleksitimi Düzeyleri İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kisler, J. Ve Mcconachie, H. (2010). Parental Reaction To Disability. *Pediatrics And Child Health*, 20(7), 309-314.
- Koçhan, A. (2019). *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Stres Düzeyi, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Hastalık Yükü Algıları Ve Bilgece Farkındalık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Koçoğlu, D., Akın, B. (2009). Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (4), 145-154.
- Koyuncu, E. (2021). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne Babaların Öz-Anlayış Ve İyimserlik Düzeylerinin İncelenmesi* Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

- Kurşun, Z. (2018). *Yaygın Gelişimsel Bozukluğu Olan Ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Anne Babalarının Stres Düzeyleri Ve Stresle Başa Çıkma Yollarının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kübler-Ross, E. (1997). Ölüm Ve Ölmek Üzerine, İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 61-186.
- Kwok S. Y. C. L., Leung C. L. K., & Wong D. F. K. (2014) Marital Satisfaction Of Chinese Mothers Of Children With Autism And Intellectual Disabilities İn Hong Kong. *Journal Of Intellectual Disability Research* 58, 1156–71.
- Leung, P.W.S. (2020). Impact Of Fathers’ Support On Marital Satisfaction And Caregiving Strain: Viewpoints Of Mothers Of Persons With Intellectual Disability İn Hong Kong. *Journal Of Policy And Practice İn Intellectual Disabilities*, 17(1), 51-58.
- Lopez, V., Clifford, T., Minnes, P., & Quелlette-Kuntz, H. (2008). Parental Stress And Coping İn Families Of Children With And Without Developmental Delays. *Journal On Developmental Disabilities*, 14 (2), 99-104.
- Lovisotto, R., Caltabiano, N. Ve Hajhashemi, K. (2016). Parental Stress, Affective Symptoms And Marital Satisfaction İn Parents Of Children With Autism Spectrum Disorder. *International Journal Of Humanities And Social Science*, 5(10), 30-38.
- Mannan H. (2005). “Examining Family Outcomes İn Early Childhood Services For Families Of Children With Disabilities”, *Unpublished Doctoral Dissertation*. Usa: Kansas University,
- Maraşlı, M. (2005). Bazı Özelliklerine Ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine Göre Lise Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi*, 23(3), 27-33.
- Mas, J., Baqués, N., Balcells, A., Dalmau, M., Giné, C., Gràcia, M., Vilaseca, R. (2016). Family Quality Of Life For Families İn Early Intervention İn Spain. *Journal Of Early Intervention*. 38(1), 59 – 74.
- Milli Eğitim Bakanlığı (Meb). (2008). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi Bedensel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı.

[https://Orgm.Meb.Gov.Tr/Meb_İys_Dosyalar/2013_09/04010346_Bedensel engelli Bireylerdestekeitimiprogram.Pdf](https://Orgm.Meb.Gov.Tr/Meb_İys_Dosyalar/2013_09/04010346_Bedensel_engelli_Bireylerdestekeitimiprogram.Pdf)>.

- Meral, B. F. (2011). *Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Aile Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.
- Meral, B. F. Ve Cavkaytar, A. (2015). Otizmlı Çocuk Ailelerinin Aile Yaşam Kalitesi Algıları. *K.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (3), 1363-1380.
- Moses K., (1987). *The Impact Of Childhood Disability: The Parent's Struggle*, Ways Magazine, Spring. Evanston, Il
- Newbury-Birch, D., & Kamali, F. (2001). Psychological Stress, Anxiety, Depression, Job Satisfaction, And Personality Characteristics İn Preregistration House Officers. *Postgraduate Medical Journal*, 77(904), 109-111.
- Noll, H. H. (2004). Social İndicators And Quality Of Life Research: Background, Achievements, And Current Trends. In N. Genov (Ed.), *Advances İn Sociological Knowledge Over Half A Century* (Pp. 151-181). Wiesbaden: Vs.
- Okutan, (2016). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik Ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Önem, B. (2020). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babalar İle Normal Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Anne-Babaların Aile Yılmazlığı Ve Evlilik Doyumlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdevecioğlu, M. Ve Aktaş, A. (2007). Kariyer Bağlılığı, Mesleki Bağlılık Ve Örgütsel Bağlılığın Yasam Tatmini Üzerindeki Etkisi: İş-Aile Çatışmasının Rolü. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, 1-20.
- Özkan, Z. Ve Kızılkaya-Beji, N. (2014). Psikolojik Ve Kişilerarası Etmenlerin Cinsel Fonksiyon Üzerine Etkileri (Derleme), *Kadın Cinsel Sağlığı*, 16(58), 203-208.
- Özşenel, E. (2017). *Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocuğu Olan Ve Olmayan Ailelerin Evliliklerinde Problem Çözme Becerilerinin Ve Evlilik Yaşam*

- Doyumlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, E. (2019). *The Influence Of Coping Strategies, Sociotropy And Autonomy On Parental Stress And Depression Among Parents Of Children With Disability*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, H. (1987). *Düşünce Ve Uygarlık Tarihi*. Ankara: Ülke Yayın Haber Ticaret Limited Şirketi.
- Öztürk, Ş. (2017). *Zihinsel Engelli Ve Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocuk Ve Ergenlerin Ebeveynlerinde Stresle Başa Çıkma Tutumları Ve Evlilik Uyumuna Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyurt, B.C. Ve Diğerleri (2007). Manisa Muradiye Bölgesindeki Yaşlıların Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, *Türk Geriatri Dergisi*, 10(3), 117-123.
- Özyurt, Ö. (2011). *Hafif Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Algıladıkları Aile İşleyişi Ve Aile Yaşam Kalitesinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Park, J., Hoffman, L., Marquis, J. Turnbull, A., Poston, D., Mannan, H., Wang, M., & Nelson, L. (2003). Toward Assessing Family Outcomes Of Service Delivery: Validation Of A Family Quality Of Life Survey. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 47(4/5), 367-384.
- Park J., Turnbull A. P. & Turnbull H. R. (2002) Impacts Of Poverty On Quality Of Life İn Families Of Children With Disabilities. *Exceptional Children*, 68, 151-170.
- Park, J., Turnbull, A., & Turnbull, H.R. (2002). Impacts Of Poverty On Quality Of Life İn Families Of Children With Disabilities. *Exceptional Children*, 68(2), 151-170.
- Pehlivan H. (2011). *Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Temelli Psikoeğitim Programının Kadın Danışma Merkezine Başvuran Annelerin İyi Oluş Düzeyi, Evlilik Doyumu, Problem Çözme Ve İletişim Becerilerine Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Pipp-Seigel, S., Sedey, L. A. Ve Yoshinaga-Gtano, C. (2002). Predictors Of Parental Stress İn Mothers Of Young Children With Hearing Loss. *Journal Of Deaf Studies And Deaf Education*, 7(1), 1-17.
- Rice R. W., Frone M.R., Mcfarlin D.B. (1992). Work-Nonwork Conflict And The Perceived Quality Of Life, *Journal Of Organizational Behavior*, 13(2), 155-168.
- Robinson, M., & Neece, C. L. (2015). Marital Satisfaction, Parental Stress, And Child Behavior Problems Among Parents Of Young Children With Developmental Delays. *Journal Of Mental Health Research İn Intellectual Disabilities*, 8(1), 23-46.
- Roach, A. J., Frazier, L. P., & Bowden, S. R. (1981). The Marital Satisfaction Scale: Development Of A Measure For İntervention Research. *Journal Of Marriage And The Family*, 43(3), 537-546.
- Rosen-Grandon, J. R., E.Jane, M., & Hattie, J. A. (2004). The Relationship Between Marital Characteristics, Marital Interaction Processes, And Marital Satisfaction. *Journal Of Counseling And Development*, 82(1), 58-68.
- Sabuncuoğlu, Z., Vergiliel-Tüz, M. (2006). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Alfa Akademi.
- Sağlam, H. İ. (2014). Aile Birliğini Önemseme Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Öğrencilerin Aile Birliğini Önemseme Düzeylerinin İncelenmesi. *Çağın Sorunları Karşısında Eğitim Sempozyumu Kitabı* (S.363-388). Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Santamaria, F., Cuzzocrea, F., Gugliandolo, M. C., & Larcan, R. (2012). Marital Satisfaction And Attribution Style İn Parents Of Children With Autism Spectrum Disorder, Down Syndrome, And Non-Disabled Children. *Life Span And Disability*, 15(1), 19-37.
- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B., & Sarason, B. R. (1983). Assessing Social Support: The Social Support Questionnaire. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 44(1), 127-139.
- Sarıyıldız, D. (2017). *Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocukların Annelerinin Evlilik Uyumunun İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Schalock, R. L. (2000). Three Decades Of Quality Of Life. *Focus On Autism & Other Developmental Disabilities*, 15(2), 116-128.
- Schlebusch, L., Dada, S., Samuels, A.E. (2017). Family Quality Of Life Of South African Families Raising Children With Autism Spectrum Disorder. *Journal Of Autism And Developmental Disorders*. 47(7), 1966–1977.
- Shin, D. C., And Johnson, D. M. (1978). Avowed Happiness As An Overall Assessment Of The Quality Of Life. *Social Indicators Research*, 5, 475-492
- Shu, B.C., & Lung, F.W. (2005). The Effect Of Support Group On The Mental Health And Quality Of Life For Mothers With Autistic Children. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 49(1), 47–53.
- Sivrikaya T.Ve Çiftçi-Tekinarslan İ. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek Ve Aile Yüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2) 17-29.
- Skok, A., Harwey, A., Reddihough, D. (2006). Percieved Stres, Percieved Social Support, And Wellbeing Among Mothers Of School Aged Children Withcerebral Palsy. *Journal Of Intellectual & Developmental Disability* 31 (1), 53-57.
- Smith-Bird, E.,& Turnbull, A.P. (2005). Linking Positive Behavior Support To Family Quality Of Life Outcomes. *Journal Of Positive Behavior Interventions*, 7 (3), 174-180.
- Smith, E. R. (1998). *Mental Representation And Memory*. İn D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *Handbook Of Social Psychology*, (2, Pp. 391-445). New York: Mcgrwl Hill. [Http://Psycnet.Apa.Org/Psycinfo/1998-07091-009](http://Psycnet.Apa.Org/Psycinfo/1998-07091-009)
- Söğüt, D.A. (2018). *Çocuğu Kaynaştırma Öğrencisi Olan Ve Normal Gelişim Gösteren Annelerin Aile Yaşam Kalitelerinin Farklı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Söğüt, R. (2019). *Üstün Yetenekli Olan Ve Olmayan Çocukların Anne Babalarının Ebeveynliğe İlişkin Yeterlik Algıları İle Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şanal-Karahan, F. (2016). *Üniversite Öğrencilerinde Çözüm Odaklı Düşünmenin Depresyon, Anksiyete, Stres Ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisi*

- (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şendil, G. & Balkan, K., İ., (2005). *Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Şener, A. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörler*. Ankara: T.C. Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Şengün, S. (2018). *Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarını Kabul Red Davranışları Ve Aile Yaşam Kalitesi Algıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşçı, M. (2014). *Serebral Palsili Çocukların Fonksiyonel Seviyeleri Ve Ekstremitte Dağılımlarının Ebeveynlik Stres Düzeyine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Taşköprü, M. (2013). *Evlilik Doyumu İle Problem Çözme Becerileri, Stresle Başa Çıkma 134 Ve Evlilik Süresi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezer, E. (1996). Evlilik İlişkisinden Sağlanan Doyum: Evlilik Yaşamı Ölçeği. *Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 2 (7), 1-7
- Toprak, F. (2018). *Zihinsel Engelli Ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri Ve Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torlak, S. E. Ve Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (2), 23-44.
- Toros, F. (2002). Zihinsel/Veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon, Evlilik Uyumunun Ve Çocuğu Algıma Şeklinin Değerlendirilmesi. *Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 45-52.
- Turmbull, A. P., Marquis, J. G., Hoffman, L., Poston. D., Mannan. H., Wang, M., Et All. (2004). A New Tool For Assessing Family Outcomes: Psychometric Evaluation Of The Family Quality Of Life Scale. *Journal Of Marriage And Family*, 68, 1069–1083.
- Türkan, M.M. (2017). *İşitme Engelli Çocukların Annelerin Stres Düzeyini Ve Evlilik Doyumlarını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tüzün, E. H. Ve Eker, L. (2003). Sağlık Değerlendirme Ölçütleri Ve Yaşam Kalitesi. *Sağlık Ve Toplum*, 13-3.
- Uguz S, Toros F, İnanç By, Çolakkadıoğlu O. (2004). Zihinsel Ve/Veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon Ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 78, 42-47.
- Uysal, G. (2009). *Genetik Hastalık Ön Tanısı/ Tanısı İle İzlenen Çocukların Ebeveynlerinin Stres Düzeyi Ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Varol N. (2005). *Aile Eğitimi*, Ankara: Kök Yayıncılık, 22-45.
- Veenhoven, R. (1996a). *Chapter 1 İn: Saris, W. E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A.C. And Bunting B. (Eds.). 'A Comparative Study Of Satisfaction With Life İn Europe. Eotvos University Press, 2, 11-48.*
- Yalçın, H. (2014). Evlilik Uyumu İle Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişki, *Journal Of Research İn Education And Teaching*, 3(1), 250-261.
- Yıldırım, A. Ve Hacıhasanoğlu. R. (2011). Sağlık Çalışanlarında Yaşam Kalitesi Ve Etkileyen Değişkenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 61-68.
- Yıldırım, İ. (1991). Stres Ve Stresle Başa Çıkmada Gevşeme Teknikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 175-189.
- Yıldız, M. A. Ve Çevik G. B. (2016). Evli Bireylerin Evlilik Doyumlarının Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *International Journal Of Human Sciences*, 13(1), 227-242.
- Wang, M., Turnbull, A. P., Summers, J. A., Little, T. D., Poston, D. J., Mannan, H. And Turnbull, R. (2004). Severity Of Disability And Income As Predictors Of Parents' Satisfaction With Their Family Quality Of Life During Early Childhood Years. *Research & Practice For Persons With Severe Disabilities*, 29(2), 82-94.
- Who (1981). *Disability Prevention And Rehabilitation*. World Health Organization.
- Winslow, H. (2004). *Gender Differences İn Parenting Stress And Psychological Well-Being Between Mothers And Fathers Of Children With Disabilities*. University Of Manitoba, Degree Of Master Of Social Work, Winnipeg.

Zaidman- Zait, A. (2008). Everyday Problems And Stress Faced By Parents Of Children With Cochlear Implants. *Rehabilitation Psychology*, 53(2), 139–152.

EK 1. ÖLÇEK İZİNLERİ

EK 2. AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

“Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kaliteleri, ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi” adlı çalışma, yüksek lisans tezi amacıyla planlanmıştır. Çalışmanın Ekim 2020-Aralık 2020 tarihleri arasında yapılması planlanmaktadır. İlişkisel tarama yöntemi kullanılarak yapılacak çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan annelere ulaşılması hedeflenmiştir. Ölçek/anket soruları için sizden 30 dakika ayırmanız beklenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir, eposta [zeycam96@gmail.com] veya telefon numaramdan [05435068550] ulaşabilirsiniz.

“Aydınlatılmış Onam Formu”ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla *katılmayı kabul ediyorum*.

...../...../20..

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Unvanı, Adı Soyadı ve İmzası
Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

EK 3. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Çok Değerli Anne,

Aşağıda siz, aileniz ve çocuğunuzla/çocuklarınızla ilgili sorular yer almaktadır. Bu soruların doğru veya yanlış bir yanıtı yoktur. Size en uygun cevabı (X) şeklinde işaretlemeniz yeterlidir. Cevaplarınız bilimsel amaçla kullanılacak, başkaları tarafından bilinmeyecektir.

Katkı ve destekleriniz için çok teşekkür ederim.

Zeynep ÇAM

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Yaşınız?

- () 20-29
() 30-39
() 40-49
() Diğer (Belirtiniz lütfen)

2. Mezun olduğunuz okul kademesi?

- () İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Üniversite

3.Kaç çocuğunuz var?

- () 1-2 çocuk
() 3-4 çocuk
() 5 ve üzeri çocuk

4.Engelli çocuğunuz kaçınıcı çocuğunuzdur?

- () 1. Çocuğum
() 2. Çocuğum
() Diğer (Belirtiniz lütfen)

5.Gelir getiren bir işte çalışıyor musunuz?

- () Evet, çalışıyorum
() Hayır, çalışmıyorum

6. Evlilik durumunuz?

- () Evli
() Boşanmış (Soru 7'ye geçiniz.)

7.Kaç yıldır evlisiniz?

- () 1-10 yıllık
() 11-20 yıllık
() 21 yıllık ve üzeri

8. Çocuğunuzun engel durumu?

- () Zihinsel engelli
() Bedensel engelli
() Otizmli
() Diğer (Belirtiniz lütfen)

9. Engelli çocuğunuzun yaşı?

- () 0-2 yaş
() 3-5 yaş
() 6-8 ya

EK 4. BEACH CENTER AİLE YAŞAM KALİTESİ ÖLÇEĞİ

1

BEACH CENTER AİLE YAŞAM KALİTESİ ÖLÇEĞİ

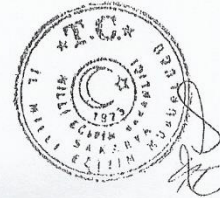
Bu formu doldururken ailenizle sadece belirli zamanlarda bir araya gelen akrabalarınızı (geniş aile) hesaba katmayınız. Geçtiğimiz 12 aylık (bir yıllık) aile yaşantınızı gözönünde bulundurunuz. Formda yer alan maddelerin aileniz için ne kadar uygun olduğunu öğrenmek istiyoruz. Lütfen her bir madde için uygunluk düzeyini belirtilen kutucuğu işaretleyiniz.

- 1. kareyi işaretlemeniz, ifadenin aileniz için hiç uygun olmadığı anlamına gelmektedir.
- 5. kareyi işaretlemeniz, ifadenin aileniz için tamamen uygun olduğu anlamına gelmektedir.

Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
-----------------	-------------	----------------------------	-------	---------------

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

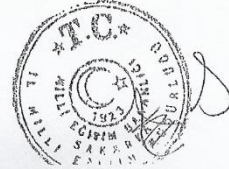
1. Ailem birlikte vakit geçirmekten hoşlanır.
(Örneğin hep birlikte film izlemek, sohbet etmek,
bir yerlere gitmek, piknik yapmak, tatil yapmak v.s.)	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ailemdeki yetişkinler çocukların kendi ayakları
üzerinde durmayı öğrenmelerine yardımcı olur.
(Örneğin çocukların işlerini kendi başlarına görmeleri,
başkalarına bağımlı kalmadan yaşamayı öğrenmeleri)	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ailem stresten kurtulabilmemiz için gereken desteği
sağlar. (Örneğin ruhsal açıdan sıkıntılı durumlarda
aile üyelerinin birbirlerine sosyal ve psikolojik
destek sunması)	☐	☐	☐	☐	☐
4. Aile üyelerim, destek görebilecekleri
arkadaşlara ya da kişilere sahiptir.
(Örneğin aile üyelerinin çeşitli konularda düşüncelerini
paylaşabileceği, danışabileceği, zor durumlarda
destek alabileceği arkadaşlarının ya da kişilerin olması)	☐	☐	☐	☐	☐

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
-----------------	-------------	----------------------------	-------	---------------

5. Aile üyelerim, çocukların okul ödevlerine ve etkinliklerine yardımcı olur.
(Örneğin çocuğun ev ödevlerine, proje ödevlerine, okul takımı çalışmalarına, milli bayramlardaki hazırlık çalışmalarına v.s. yardımcı olunması)
6. Aile üyelerim, bulunmaları gereken yerlere gidebilmek için kendiklerine ait bir ulaşım aracına sahiptir. (Örneğin aileye ait otomobil, minibüs v.s. olması)
7. Aile üyelerim, birbirleriyle her konuda çekinmeden, açıkça konuşur. (Örneğin her konuda çekinmeden görüş belirtebilme, söz hakkına sahip olma)
8. Ailemdeki yetişkinler, çocuklara diğer bireylerle (arkadaşlar, komşular v.s.) nasıl geçineceklerini öğretir. (Örneğin çocuklara öğretmen, arkadaş ya da çevredeki diğer kişilerle uygun iletişim şekillerini ve nasıl davranacaklarını göstermek)
9. Aile üyelerim, kendi ilgi alanlarını takip edebilecek yeterli zamana sahiptir. (Örneğin bireyin kendine zaman ayırabilecek yeterli vakte sahip olması, bireysel olarak yapılmaktan zevk alınan işler, hobi v.s.)
10. Ailem problemleri birlikte çözer.
(Örneğin bir sorun olduğunda aile üyelerinin ortak çözüm üretmeleri, birbirlerini desteklemeleri)

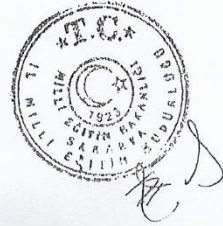
Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
11. Aile üyelerim, amaçlarına ulaşmada birbirlerini destekler. (Örneğin üyelerden birinin hedefine varmasında tüm ailenin ona destek olması; üniversite sınavını kazanmaya çalışan çocuğun ailenin destek olması gibi).	☐	☐	☐	☐	☐
12. Aile üyelerim birbirlerine olan sevgi ve ilgilerini gösterir. (Örneğin sevgilerini gösterirken utanmamaları, çekinmeden sevgilerini yansıtmaları)	☐	☐	☐	☐	☐
13. Ailem, tüm aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak ulaşılabilir dış desteğe sahiptir. (Örneğin aile üyelerin çeşitli konularda destek alabilecekleri sosyal hizmet uzmanı, psikolog, aile danışmanı, terapi merkezleri gibi ailenin dışında çeşitli konularda destek sağlayacak kişi ya da kurumların varlığı).	☐	☐	☐	☐	☐
14. Ailemdeki yetişkinler çocuklara doğru kararlar almayı öğretirler. (Örneğin ailedeki yetişkinlerin çocuklara yol göstermesi, çeşitli alternatifler karşısında çocuklara nasıl davranmaları gerektiğini öğretmesi)	☐	☐	☐	☐	☐
15. Ailem ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir. (Örneğin hastane, doktor, ilaç masraflarını karşılayabilecek parasal olanaklara sahip olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
16. Ailem masraflarımızı karşılayacak ekonomik güce sahiptir. (Örneğin mutfak, çocukların okul masrafı, faturaların ödenmesi v.s. karşılayabilecek parasal olanaklara sahip olunması)	☐	☐	☐	☐	☐

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
17. Ailemdeki yetişkinler, çocukların hayatlarındaki diğer kişileri (arkadaş, öğretmen v.s.) tanırlar. (Örneğin çocuğun öğretmeni, okul ya da mahalle arkadaşlarının tanınması, onlarla diyalog halinde olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
18. Ailem hayatın iniş çıkışlarıyla baş edebilir. (Örneğin hayatın zorluklarıyla mücadele edebilme, iş, ev, okul, çevre v.s. kaynaklı yaşanan sıkıntılara göğüs gerebilme)	☐	☐	☐	☐	☐
19. Ailemdeki yetişkinler, ailedeki her çocuğun bireysel ihtiyaçlarıyla ilgilenecek zamana sahiptir. (Örneğin çocuğun beslenme, banyo, bakım, oyun, duygusal destek v.s. gereksinimlerinin karşılanmasında ailedeki yetişkinlerin çocuğa zaman ayırması)	☐	☐	☐	☐	☐
20. Ailem ihtiyaç duyduğunda dış bakımı yaptırabilecek ekonomik güce sahiptir. (Örneğin dış tedavisini karşılayabilecek parasal olanaklara sahip olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
21. Aile üyelerim evde, işte, okulda ve komşularımızda kendini güvende hisseder. (Örneğin kişinin kendisini emniyette hissetmesi, kendine zarar gelmeyeceğinden emin olması)	☐	☐	☐	☐	☐

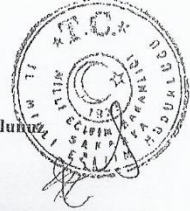

Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
-----------------	-------------	----------------------------	-------	---------------

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

22. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz
okulda ya da işyerinde hedeflerini
gerçekleştirmek için desteğe sahiptir.
(Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa
sahip aile üyesinin, okulda veya işyerinde başarılı
olabilmesi için ona destek sağlayacak arkadaş,
öğretmen, idarecilere ve çeşitli imkanlara sahip olması)
23. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz
evde hedeflerini gerçekleştirmek için desteğe sahiptir.
(Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa
sahip aile üyesinin, evde yaptığı işlerde başarılı
olabilmesi için ona destek sağlayacak
aile üyelerinin ve imkanların varolması)
24. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz
arkadaşlar edinmek için desteğe sahiptir.
(Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa
sahip aile üyesinin arkadaş edinebilecek imkanlara
sahip olması; öğretmen ya da idarecilerin
okul ya da işyerinde yetersizliği olan aile üyesiyle
arkadaşlık kurulmasını özendirilmesi, olanaklar sunması v.s.)
25. Ailem, yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemize
yönelik hizmet ve destek sunan hizmet sağlayıcılarla
iyi ilişkiler içindedir. (Örneğin ailenin zihinsel
yetersizliğe ya da otistik bozukluğa sahip aile üyesine
yönelik eğitim, sağlık, terapi, sosyal hizmet,
devlet desteği v.s. sunan kişi ve kurumlarla
iyi ilişkiler geliştirmesi)

Lütfen fazladan işaretlemelerinizi sildiğinizden ve tüm soruları cevapladığınızdan emin olunuz.

EK 5. ANNE BABA STRES ÖLÇEĞİ

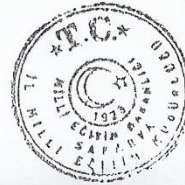
Anne Baba Stres Ölçeğinin Geliştirilmesi ♦

Ek 1.

ANNE BABA STRES ÖLÇEĞİ		Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman
Sevgili Anne Babalar Aşağıda sizlerin anne babalığa ilişkin duygu ve düşünceleriniz ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki her ifadeyi okuyunuz ve size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız. Teşekkürler.					
1.	Çocuğumu mutlu etmek benim için çok zor.				
2.	Çocuğumun bakımı ile ilgili sorumluluklarım beni öyle yoruyor ki başka bir şey yapmaya isteğim olmuyor.				
3.	Anne/ Baba olmanın zor olduğunu düşünüyorum.				
4.	Çocuğumun bazı şeyleri beni kızdırmak için yaptığını düşünüyorum.				
5.	Çocuk sahibi olduğumdan beri kendime zaman ayıramıyorum.				
6.	Anne/Baba olduğumdan beri kendimi daha yaşlı hissediyorum.				
7.	Çocuğum bir hata yaptığında bundan kendimi sorumlu tutuyorum.				
8.	Çocuğuma kızdığımda davranışlarını kontrol etmekte zorlanıyorum.				
9.	Anne/Babalığa ilişkin sorumluluklarım beni psikolojik açıdan zorluyor.				
10.	Çocuğumun diğer çocuklara göre daha zor bir çocuk olduğunu düşünüyorum.				
11.	Hayal ettiğim gibi bir anne/baba olmadığımı düşünüyorum.				
12.	Çocuğumun istekleri karşısında tutarsız davranabiliyorum.				
13.	Çocuğumun ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığımı hissediyorum.				
14.	Hayatımdaki en temel stres kaynağı, çocuk sahibi olmaktır.				
15.	Çocuğumu eğitmek konusunda kendimi yetersiz buluyorum.				
16.	Başarısız bir anne/baba olduğumu düşünüyorum.				

Millî Eğitim ♦ Sayı 196 ♦ Güz/2012

Handwritten signature and initials.

EK 9. EVLİLİK YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ

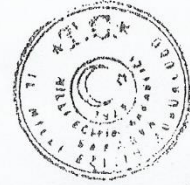
Evlilik Yaşam Doyumu Ölçeği

1 2 3 4 5 6 7

Kesinlikle
katılmıyorum

Kesinlikle
Katılıyorum

1	Evlilik hayatım çoğu açıdan ideale yakın bir hayattır.	1	2	3	4	5	6	7
2	Evlilik hayatımın şartları mükemmeldir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Evlilik hayatım tatmin edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
4	Şu ana kadar evlilik hayatımdan beklediğim en önemli şeyleri elde ettim.	1	2	3	4	5	6	7
5	Eğer evlilik hayatımı bitirirsem, hemem hemen hiçbir şeyi değiştirmem.	1	2	3	4	5	6	7

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Zeynep ÇAM

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	SAÜ, Eğitim Fakültesi, PDR Bölümü	2018

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2018-2019	Bahçelievler İlkokulu	Ücretli Öğretmenlik
2019-2021	Özel Sevgi Çiçeği Özel Eğitim Reh. Mer.	Psikolojik Danışman